

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Tartu, Vabriku 5—4, tel. 2-81.

Talitus:

Akad. Kooperat., Ülikooli 15, tel. 63.

Kirde-Eesti rannikumurrete *ttoin*-adjektiivide singulari partitiiv.

Tallinna ja Narva vahelisel Põhja-Eesti ranna-alal esinevate murrete probleem on kahtlemata eP huvitavamaid. Sellest hoolimata, et tavatseme mõningate karakterjoonte järgi lugeda neid murdeid ühte rühma (vt. Saareste, Eesti Keel 1932, lk. 30, 31), on siin erinevusi ja erilaadusi. Ja üsna suuri — paiguti põhilisigi. Soome ja vadjja mõjustuste eripaikne ja eriaegne ristlevus ja hiljemini sellest välja arenenud kohapäälsused on siin paiguti viinud võrdlemisi kirjule tulemusele.

Üht seesugust kõige mitmekesisemat esindust pakub singulari partitiiv Kirde-Eesti rannikumurdeis *ttoin*-lõpuliste karitiiv-adjektiivide rühmas. Kokku esineb siin kaheksa erisugust esindustüüpi. Need on: 1. *-nt*, *-nt'*, *-nd* (*-ndu?*) -lõpuline esindus Kuu neemedel, näit. Juminda neemel (Kolga-Aabla, Kiiu-Aabla, Leesi, Tammistu, Juminda, Tapurla, Virve k.) *jalutunt'* 'jalutat', *sarvitunt'* 'sarvitut', *sava-*
tunt' 'sabatut', *mieletunt'* 'meeletut', *huoletunt'* - *uoletunt'* 'hoole-

letut' jm. (isiklikud märkmed), (Tapurla k.) *sarvidundu* 'sarvitut', *mieledundu* 'meeletut' jm. (L. Pärt, Kuu murdesõnastik, AES), Pärisea neemel (Suurpea, Pärisea, Viinistu, Turbuneeme k.) *havitunt'* 'hābematut', *karvatunt'* 'karvatut', *kieletunt'* 'keeletut', *kārsitunt'* 'lābematut' jm. (i. m.), kogu Lüg kihelkonnas *uolettunt'* - *uolettund* 'hoole-

tut', *mielettunt*~*mielettund* 'meeletut', *kielettunt*~*kielettund* 'keeletut', *õnnettunt*~*õnnettund* 'õnnetut', *jaluttunt*~*jaluttund* 'jalutut' jm. (i. m.); 2. -*t*, -*tt*-lõpuline esindus on Jõe kihelkonna kirdenurgas (Ihasalu, Neeme k. ja Rammu saar) *mielettut* 'meeletut', *kielettut* 'keeletut', *õnnettut* 'õnnetut', *uolettut* 'hooletut' jm. (i. m.), Kuu ranna lääneosas (Salmistu k.) *mielettut* 'meeletut', *kärsittut* 'läbematut' jm. (i. m.), (Haapse k.) *mielettut* 'meeletut' jm. (i. m.), (väga harva Kaberneeme k.) *mielettut* 'id.' jm. (i. m.); 3. -*t*, -*t*, -*D*-lõpuline esindus Kuu Kaberneeme k. (harilikem) *neuttud* 'nõutut', *käsittud* 'käsitut', *iñnettud* 'hingetut' jm. (i. m.), Jõh kihelkonna põhjaosas *õnnettut*~*õnnettud* 'õnnetut', *mielettut*~*mielettud* 'meeletut', *neuttut*~*neuttud* 'nõutut' jm. (i. m.), lõunaosas *kielettud* 'keeletut', *õnnettud* 'õnnetut' jm. (i. m.), harvemini Vai põhjaosas (Utria, Puhkova, Vodava k. piirkonnas) *uolettut* 'hooletut', *mielettut* 'meeletut' jm. (i. m.), samuti Vai keskosas *kielettut*~*kielettut*~*kielettud* 'keeletut', *jaluttut*~*jaluttut*~*jaluttud* 'jalutut' jm. (i. m.), üsna harva (uuema nähtusena?) Vai kirdeosas (Kutru, Riigi, Vepsküla) *uolettot* 'hooletut', *savattot* 'sabatut', *kielettöt* 'keeletut', *älüttöt* 'mõistusetut', *vättöt* 'väetit' jm. (i. m.); 4. konsonant-ühendi mõlema komponendi kaduesindus on tavalisim esindustüüp Vai kihelkonna murdealadel, nagu näit. khk. põhjaosas *uolettu* 'hooletut', *õnnettu* 'õnnetut', *mielettu* 'meeletut' või harvemini *uoletto* jm. (i. m.), (Utria k.) *õnnetto* (E. Roos, Vai morfoloogiline ülevaade, lk. 53, AES), kirdeosas (Kutru, Riigi, Vepsküla) *älüttõ* 'mõistusetut', *uoletto* 'hooletut', *mielettõ* 'meeletut', *savatto* 'sabatut', *vättõ* 'väetit' jm. (i. m.), paiguti esineb viimasel alal sg. p. ka -*ttõ*, -*ttõ*, -*ttu*-lõpulisena; 5. -*mat*, -*mat*, -*mad*-lõpulist esindust kohtab võrdlemisi juhuslikuna Kuu Kaberneeme k-s — *mielettumad* 'meeletut' jm. (i. m.) ja eritingimusil (s. o. ühesilbilisist tüvedest tuletatud *ttoin*-lõpulistest karitiiv-adjektiivide puhul ja kahesilbilisist siis, kui on sündinud esimese ja teise silbi kontraktsioon) harilikuna Hlj khk. loodenurgas (Lahe, Lobi, Natturi, Pedassaare k.) *pättumat* 'päätut', *kättumat* 'käetut', *vättumat* 'väetit' (i. m.), Hlj ranna keskosas (Pihlaspea külast mööda randa

kuni Vainupea küalani) *kättumad* - *kättumad* 'käetut', *noutumad* - *noutumad* 'nõutut' jm. (i. m.), sama khk. keskosas *vättumad* 'väetit', *mauttumad* 'maotut', *pättumad* 'pääüt' (i. m.); 6. -*mat*, -*matt*-lõpuline esindus Hlj loodenurgas ilmselt noorema paralleel-esindusena tp. 5 kõrval, nagu *vättumad* 'väetit' jm.; 7. *ma*-lõpuline esindus VNg khk. põhjaosas (lila, Kutsala, Kivistiku, Kuura, Simunamäe, Letipea, Männiku, Mahu, Lahe, Adriku, Koila, Aseri, Meriküla, Ranna, Ridaküla, Kõrkküla, Härjapea, Raudna, samuti Kanguristi, Unnukse, Nugeri k. piirkonnas) *uolettuma* 'hooletut', *mielettuma* 'meeletut', *kielettuma* 'keeletut', *neuttuma* 'nõutut' jm. (i. m.). Edasi kohtab seda ka võrdlemisi hariilikuna Vai põhjaosas — *jaluttuma* 'jalutut', *mielettuma* 'meeletut', *uolettuma* 'hooletut' jm., ka *mielettoma* jm. (i. m.), (Utria k.) *jaluttuma* 'jalutut', *nurjattuma* 'nurjatut', *murettuma* 'muretut' (J. Arike, A. Vaigla, Vai murdesõnastik, AES), Kad Käsmus *pättuma* 'pääüt', *kättuma* 'käetut' jm. (i. m.), Hlj kirdeosas *kättuma* 'käetut', *neuttuma* 'nõutut' (~ *neuttumba*) jm. (i. m.), VNg Kunda ümbruses *pättuma*, *kättuma* jm. (i. m.). 8. *mBa*-lõpuline esindus Kad Käsmus *mielettumba* 'meeletut', *käsittumba* 'käsitut' jm. (i. m.), Hlj loodenurgas *uolettumba* 'hooletut', *mielettumba* 'meeletut', *nurjattumba* 'nurjatut' jm. (i. m.), Hlj ranna keskosas *vallattumba* 'vallatut', *uolettumba* 'hooletut', *jaluttumba* 'jalutut' jm. (i. m.), Hlj kirdeosas (Selja, Sulli, Rutja, Karepa, Toolse, Ernemaa, Tiidriku k.) *murettumba* 'muretut', *uolettumba* 'hooletut', *mielettumba* 'meeletut' jm. (i. m.), VNg Kunda ümbruses (Kunda, Kalli, Maageranna, Paasküla, Oja, Siberiküla) *kielettumba* 'keeletut', *uolettumba* 'hooletut' jm. (i. m.).

Neist esindustüüpidest on erisuguse silbiasendiga *ttoin*-lõpulisel karitiiv-adjektiivide samas murdes saanud sg. p-s erikäsituse osaliseks Kad Käsmus, Hlj rannas ja khk. keskosas ning VNg Kunda ümbruses ühelt poolt kahesilbilistest tüvedest tuletatud *ttoin*-lõpulistest karitiiv-adjektiivides (: sg. n. *kielettu*) ja teiselt poolt ühesilbilistest tüvedest tuletatud (: sg. n. *pättu*) ja neis, kus kahesilbilises tüves on sündinud esimese ja teise silbi kontraktsioon (: sg. n.

neutlu). Mujal Kirde-Eesti rannikumurrete alal ei ole esinduses seesugust vahetegemist, vaid kõik on saanud ühesuguse käsituse osaliseks.

Põhja-Eesti murdeis leidub nii tp. 2 kui ka tp. 3 esindust. Pikem peatumine neil ja nende vahekordadel eP-s ja eKirdes tuleb küll esialgselt käesolevate ridadega ühenduses välja jätta.

Tp. 8 esindus jätkub vahetult Põhja-Kadrina murdes (Palmse ümbruses), kus see ilmselt on ühte asetatav Hlj murrete esindusega ja nähtavasti selle mõjul tekkinud, nagu mõni muugi joon selle Kad kihelkonna põhjaosa murdes.

Soome murdeis, kus on võimalik oletada kontakti Kirde-Eesti rannikumurretega, on igal pool valitsemas tp. 1 vastav häälikseaduslik esindus sg. p-s. Näit. Kagu-Hämes (litti *ailatont*, A. Oksanen, murdesõnastik, SS, Sippola *onnetoint*, K. V. Rytkönen, Konsonanttiseikoista Sippolan murteessa, lk. 66, SSY, Artjärvi *nuretont*, M. Rapola, murdesõnastik, SS, jm.), Viiburi murdeis (Säkkijärvi *lapse-tonta*, *samatonta*, I. Mutru, Descendentti esitys myöhäiskantasuomalaisten konsonanttien kehityksestä Säkkijärven jne. murteessa, lk. 30, SSY, Valkjärvi *järetöntä*, A. West, murdesõnastik, SS, jm.), Soome lahe saartel (näit. Tytärsaari *onnetointa*, F. Äimä, Äänneopill. tutkimus Tytärsaaren murteesta, lk. 43) ja Alam-Luuga luterlasil (*pätönt* 'pääüt', J. Mägiste, Rosona murde pääjooned, lk. 93).

Eesti-Ingeri (kr.-kat.) isurite murdes on huvitavalt tp. 3-le vastav sg. p. tüüp, näit. *onnetoita* 'õnnetut' (J. Mägiste, Rosona murde pääjooned, lk. 95). Sama tüüp valitseb vadjas, näit. sg. p. *kelvatõta* 'kelvotonta', *enneõta* 'onnetonta', *ramotõta* 'voimatonta' (L. Kettunen, VÄH², lk. 94, 95). Pummala k. (Kattila murre) *кълмыд ыннотота инех-мися* (= *kelmed ennetõta inehmissä*) 'kolm õnnetut inimest', *сютөитя инехмися эт тыхи тання* (= *sütõitlä inehmissä et tehi tappa*) 'süütut inimest ei tohi tappa' (K. Kuzmini kirjalik teade P. Ariste kogus), Jõepära murdes *mēletõit*, *kelvetõit* (D. Tsvetkov, murdesõnastik, AES). P. Ariste on minu tähelepanu juhtinud 1783. a. ilmunud Fr. K. Gadebusch'i tööle „Versuche in der livl. Geschichtskunde u.

Rechtsgelehrsamkeit“ I₅, kus lk. 13 Jarvigois'i (Baabina) küla vadjakeelses laulus esineb *Awita minnu arma toita* (sc. *armetoita*, M. T.) 'Hilfe doch mir Armen'.

Pääle selle esineb vadjas veel muidki tüüpe. 2) *ma*-aineslik vokaaltüve tüüp (vrd. tp. 5, 6, 7). Piisab sellest, kui mainime siin J. Mägiste järgi, et „murdeti (vähe-malt Jõepäral, Tsvetkov'i sõnakogu jär.) samuti vokaal-tüvelised võivad olla ms. veel samad karitiivadjektiivid (part. *armettomat*, *mēlettömät*)“ (EK 1934, lk. 73). 3) *sg*-lõpuline (vt. M. Airila, Vatjan kielen taivutusoppi I, lk. 20, 25, J. Mägiste, EK 1934, lk. 73. 4) *-ttua* — vt. allpool.

Kui nüüd küll suurema osa tüüpide puhul võib küsi-musse tulla ühendus kas eP või sm. või vdj. vastava esindu-sega, siiski peaks suur osa esindustüüpe olema kohapääl tekkinud ja nende esinemisalul olema nende murrete eri-arengu saavutised ning siis ka õige hilised.

Nii võiks lugu olla Vai murretele omase mõlema konso-nandi kaolise esindusega (tp. 4). Esiialgu võiks arvata, et siin eriseisuliste murrete segunemine on hämardanud keele-tunde algupäraseist vahekordadest, mistõttu on olnud või-malik analoogiamõju siia kandumine tavalisest kolmesilbi-liste vokaallitelite noomenite rühmast (sg. n. *jumala* : sg. p. *jumala* = sg. n. *mielettu* : x, kust x = *mielettu*).

Kuid analüüsitagu seda veidi lähemalt.

Sellega vahetult paralleelselt esinev *-t*, *-t̃*, *-D*-lõpuline (tp. 3) sg. p. asetab nende võrdlemisel teatud probleemi: kas siin ei tuleks mitte lähtuda varemast murdeomasest *-t*, *-t̃*, *-D*-lõpulisest sg. p. tüübist, mis võiks olla ühenduses eP vastava tüübiga. Teiseks on teoreetiliselt olemas veel teinegi võimalus: lähtuda *-t̃*, *-tt*-lõpulisest tüübist, mis allutati kohapäälsele erikäsitusele, kuna eP poolpikk sõna-lõpuline klusiil (olgu see tulnud algupärasest geminaadist või sellele analoogiliselt) on Vai-s lõppkaota murdeainestega segunedes kas uuesti saanud lõppvokaali (: *rāmatto* sg. n. jm.) või ühinenud lühikese sõnalõpulisega (või sõna lõppu jõudnud) klusiiliga ja selle murdelise käsitusega, nagu see-sugust põhja-eestilise sg. p. *-t̃*, *-tt* käsitust tuleb tõdeda näit.

kaštet ~ kašte, uonet ~ uone, isegi paigu litget, aset sg. partitiivide puhul Vai aladel.

Kui arvestada Vai murrete tp. 4 ja 3 paralleel-esinduste omavahelisi vahekordi — ja seda peab tegema suure ettevaatusega Vai murrete segipaisatud ja kõikuvate esinduste puhul — siis on tp. 3 praegu Vai-s ebakindlalt esinev paralleeltüüp ja tp. 4 murdeomane. Nii et praegust tp. 3 Vai-s ei saaks võtta tp. 4 lähtekohana, vaid pigemini vastupidi. Võiks arvata, et tp. 3 on üsna hiline ja tekkinud siis, kui eP murrete ja ühiskeele mõjul hakkas siia murdesse tungima kolmesilbiliste vokaallitelite noomenite *-t, -d*-lõpulisi partitiive (: *jumalat, rumalat* jm.) murdeomaste klusiilitute (: *jumala, rumala* jm.) sekka. Siis tekkis ka *jumala* → ~ (hrv., u[us]) *jumalat* vahekorra kõrvale *õnnetto* → ~ (hrv., u.) *õnnettot*. Tõenäolisimalt on see aga lihtsalt naabruslaen Jõh-st (või? Iis-st), kus see esindus on valitsev.

Nii oleks siis küll praeguse Vai tp. 3 tekkimise kohta arvamus, kuid tp. 4 suhtes on küsimus ikkagi lahtine. Võimalikult väärib veel tähelepanu seik, et Vai põhja- ja keskosas *ttoin*-adjektiivide obliikvakäändeis esineb *ma*-aines (: sg. g. *õnnettuma*), kuid Vai kirde- ja idaosas, samas, kus puudub tp. 7, seda murdeomasena ka ei esine (: sg. g. *õnnetto* [paiguti hrv. isegi *õnneto*] ~ *õnnettoma*), mistõttu tp. 4 tõenäoliselt võiks ehk kuuluda Vai kirde- ja idaosa murdeomadusisse.

Katsutagu neid kahtlusi lahendada naabrusvahekordade abil.

Tulles tagasi tp. 3 juurde näeme, et nii Jõh-s kui ka mujal Põhja-Peipsi ümbruses valitseb *D*-lõpuline tüüp (: Iis *õnnettud, miellettud*, J. Arike, Iis murdesõnastik, AES, VJg *õnnettud*, A. Kõiv, VJg murdesõnastik, AES, Trm *õnnettud*, B. Sõõt, Trm murdesõnastik, AES, Kod *õnnettud*, L. Kettunen, KodVok, lk. 174, JMd *õnnettud*, M. Priideman, JMd morfoloogiline ülevaade, lk. 27, AES).

Asjaolu, et üldiselt Vai murrete enneingerimõjustuskihiseks põhjaks tuleb pidada seda alutaguselist, Põhja-Peipsi rajooni murdeseisu, sobib hästi seks, et selle piir-

konna *ttoin*-adjektiivide fleksioonitüüpi sg. n. *-ttu* : sg. g. *-ttu* : sg. p. *-ttud* jm. õigustab aluseks pidama Vai-s esi-neva sg. n. *-tto* : sg. g. *-tto* : sg. p. *-tto* : pl. g. *-tto* (*~-ttosi*) : pl. p. *-tto* (*~-ttosi*) fleksioonitüübile. Siis taandus sg. p. *-D* samutigi kui muis kolmesilbilis is noomeneis (vrd. sg. p. *rāmatto* : sg. g. *rāmatto* ~ *rāmato* jm.).

Siinkohal annab huvitava tõendisparalleeli tp. 3 taandumise kohta tp. 4 eest sm. murrete mõjustus is P. Tsvetkov'i kirjalik teade Jõepära murde kohta (P. Ariste kogudes): *kahs kõlvõttua lass* 'kaks kõlvatut last', *kõlmõd õnnõttua inimiss* 'kolm õnnetut inimest', *oh minnuu õnnõttua inimiss* 'oh mind õnnetut inimest', *uskomattua* 'uskumatut'. Eespool nägime, et D. Tsvetkovi vdjJõepära kogus (AES) esines *-toit*, *-tõit*-lõpuline sg. p. tüüp.

Nagu varem in i juba märgitud, leidub tp. 4 vastava sg. p. tüübi kohta andmeid Narva-taguseiltki mailt — vdj-st ja isurist. Samasugust ühisust Põhja-Peipsi ümbruse ja vdj. esin-duse vahel leidub ka *ma*-ainese puudumises vokaallitellis is obliikvakäändeis, näit. *iis-s*, *Trm-s*, *VJg-s*, *JMd-s* (varem in i mainitud allikate järgi) sg. g. *õnneõttu* ning vdjJõepäras sg. g. *mæletõi*, *ke.õvetõi* (D. Tsvetkov, murdesõnastik, AES), samuti P. Tsvetkovi kirjalikus teates (P. Ariste) pl. p. *õnnõttuit*.

Näeme, et ka *ma*-ainese puudumine pole tundmatu.

Piisava materjali puudumise tõttu ei ole selge, missu-gune on vahekord eesti Põhja-Peipsi piirkonna ja vadj a samaste tüüpide (tp. 3) vahel. Võimalikult on need ühist algupära. Kuid niisama hästi võivad need ka eraldi tekki-nud olla. Vdj-s võis see iseseisvalt tekkida pärast nasaali kadu homorgaanse klusiili ees, kust nasaalitus võis levi-neda kogu paradigmasse. Kreevineil on näiteid, mis *nt* > *t* muutust kronoloogiliselt laseksid pidada enne XV sajandi keskpaika sündinuks, kuid vasturääkivaid näiteid on enam, mistõttu seda on peetud XV sajandi keskpaigast hilisemaks (vt. E. N. Setälä, ÄH, lk. 369, L. Kettunen, VÄH², lk. 96). Sel ajal ja palju hiljem in i oli veel vahetu kon-takt vdj. ja eesti Põhja-Peipsi piirkonna vahel. Nii et sel-leltki seisukohalt on ühisus võimalik.

Häirivana tundub selle võimalusega ühenduses L. Ket-tuse andmestik, mis nähtavasti *ma*-tut tüüpi *vdj*-s üldse ei tunne: sg. g. *unettomā, ennettomā* (VÄH², lk. 95), *kelvattomassi* 'kelvottomaksi' (ib., lk. 105), samuti Pummala k. Kuzmini kirjalikul teatel (P. Ariste) *пальё аѣмотоми я ынѣтоми инехмизи* (= *pallo armottomi ja ennettomi inehmtzi*) 'palju armetuid ja õnnetuid inimesi', *ускоматомад азъд* (= *uskomattomad azzād*) 'uskumatud asjad', mida ju küll sel seisukohal olles võiks pidada ingeri sm. murrete laenuks (vrd. Eesti ing. kr.-kat. *kelvottomaks, armottomad*, J. Mägiste, tsit. töös, lk. 95).

Vai aladel on veel teinegi häirivus. Nimelt kahe asja-olu omavaheline suhe: ühelt poolt Vai idaosa murre, kus tp. 4 esinemine on päämine, näikse algupäralt tagasi minevat ingerimurdelisele põhikihile, kust paradigma *ma*-tus seega ei saa pärit olla; teiselt poolt, nagu juba vihjatud, Vai põhjaosas esineb sagedase tüübina tp. 7 ja paradigma obliikvakäänded on *ma*-lised, siis on kontakt teatud määral katkestatud alutaguselise *ma*-tu tüübi esinemisalaga. Kuid juhul, kui läheb korda tõestada (millele siin ainult ennatlikult võib vihjata), et Vai põhjaosa tihe mitteingerlik soome mõjundite kiht ja sellesse kuuluv tp. 7 on noorem kui Vai idaosa ingeri murde eestistumine alutagusemurdelisse naabrusesse, siis oleks seegi häirivus näiline ja mõistetav.

Muidu on tp. 7 tekkimine tugevasti soomemõjulisel Kirde-Eesti rannikumurdeis Põhja-Vai-s ja Põhja-VNg-s hõlpsasti arusaadav, kus vokaallitelisest obliikvakäändeist on üldistunud *ma*-aines, kusjuures sg. partitiivina on see saanud sama käsituse osaliseks kui muudeski neljasilbiliste vokaallitelite tüvedega noomeneis (vrd. ka vastavat *vdj* tüüpi).

Tp. 7 esindus Kad Kāsmus, Hlj kirdeosas ja VNg Kunda ümbruses ei kuulu ülalnimetatud esindusega otseselt ühte (vt. allpool!).

Kõige omapärasemaks osutub neist tüüpidest tp. 8 *mva*-lõpuline esindus. Nagu juba vihjatud, on see tüüp eP naabruses Kad põhjaosas ilmselt Hlj murdeist sisse tulnud, nii et tüüp peab olema sündinud Hlj alal. Esimene asi,

mis selle tüübi juures silma paistab, on selle kõlaline samasus komparatiivi sg. p. kujudega samal murdealal, näit. *ilusamba*, *matalamba* jm. Silmanähtava ilmsuse tõttu ei saaks kahtlust tekkida selle *mBa*-sufiksi päritolu suhtes komparatiivisufiksist. Jääks ainult veel üle lähemalt vaadelda, kuidas ja missuguseil eeldusel see komparatiivide esindus on võinud tungida *ttoin*-adjektiivide rühma. Seks vaadeldagu kummagi rühma fleksioonisüsteemi lähemalt.

Praegused paradigmad on tabelina esitatult järgmised:
komparatiivides:

	Hlj				VNg Kunda ümbr.	Kad Käsmu	Kad Palmse ümbr.
	loode- osas	ranna- keskos.	kirde- osas	kesk- osas			
sg. n.	<i>-mp</i>	<i>-mṗ</i>	<i>-mp</i>	<i>-mB</i>	<i>-mB</i> <i>-mṗ</i>	<i>-mṗ</i>	<i>-mB</i>
sg. g.	<i>-mma</i> <i>-ma</i>	<i>-ṗma</i> <i>-ma</i>	<i>-ma</i>	<i>-ma</i>	<i>-ma</i>	<i>-mma</i> <i>-ma</i>	<i>-ma</i>
sg. p.	<i>-mBa</i>	<i>-mBa</i> <i>-maĩ</i>	<i>-mBa</i>	<i>-mBa</i>	<i>-mBa</i>	<i>-mBa</i>	<i>-mBa</i>
pl. g.	<i>-mBaṗe</i>	<i>-mBaṗe</i> <i>-matte</i>		<i>-mBaDe</i>		<i>-mBiṗe</i> <i>-miṗe</i>	<i>-mBaDe</i>
pl. p.	<i>-mBi</i>	<i>-mBi</i> <i>(-maĩ)</i>	<i>-mBi</i>	<i>-mBi</i>	<i>-mBi</i>	<i>-mBi</i>	<i>-mBi</i>

ttoin-adjektiivides:

sg. n.	<i>-(mp)</i>	<i>-(mṗ)</i>	<i>-(mp)</i>	<i>-(mB)</i>	<i>-(mṗ)</i>	<i>-(mṗ)</i>	<i>-(mB)</i>
sg. g.	<i>-mma</i> <i>-ma</i>	<i>-mma</i> <i>-ma</i>	<i>-ma</i>	<i>-ma</i>	<i>-ma</i>	<i>-mma</i> <i>-ma</i>	<i>-ma</i>
sg. p.	<i>-mBa</i>	<i>-mBa</i>	<i>-mBa</i>	<i>-mBa</i>	<i>-mBa</i>	<i>-mBa</i>	<i>-mBa</i>
pl. g.	<i>-mBaṗe</i>	<i>-mBaṗe</i>		<i>-mBaDe</i>	<i>-maDe</i>	<i>-miṗe</i>	<i>-mBaDe</i>
pl. p.	<i>-mBi</i>	<i>-mBi</i> <i>(-maĩ)</i>	<i>-mBi</i>	<i>-mBi</i>	<i>-mBi</i> <i>-mi</i> <i>-maĩ</i>	<i>-mBi</i>	<i>-mBi</i>

Nende kahe rühma fleksiooniparadigmade võrdlusest nähtub, et Hlj murdeis ja Hlj murrete mõjualuseis naabrusmurdeis nii läänes kui idas on komparatiivi *mb*-aines tunginud kõigisse karitiiv-adjektiivide neisse kaasusisse, kus see esineb komparatiivideski. Esitatud tabelis on paar vähemat kõrvalekaldumist Hlj naabrusmurdeis. Kad Käsmu murdes olen *ttoin*-adjektiivide pl. g. sufiksina kuulnud ainult *-mije* (noorem *-mitē*). Kui see ei ole üsna hiline, nagu komparatiivideski on *-mbije* kõrval noorem *-mije*, siis võiks arvata, et see on teatud määral tõendiks sellest, et ülemineku-aktsioonist ei ole algselt osa võtnud Kad Käsmu murre, vaid nähtus on alles hiljem Hlj loodeosast sinna tunginud, kus vanem pl. g. kuju *ttoin*-adjektiivides on säilinud (vrd. Kuu neemedel pl. g. *õnnettumije*) ja isegi vastupidi mõjustades komparatiividesegi pl. g. *-mije* vormi kõrvalkujuna. Samuti selle nähtuse levimis-ala idaserval VNg Kunda ümbruse murdes on *ttoin*-adjektiivides pl. g. *-made* ja pl. p. harvemini ka *-mi*, mida komparatiivides ei ole juhtunud kohtama. Nähtavasti on siin olukord olnud sama, mis Kad Käsmu murdeski, et *mb*-line esindus on siia Hlj aladelt tunginud. Nii tuleb siis *ttoin*-adjektiividesse *mb*-ainese tekkimise kodualaks pidada Hlj murdeid.

Ilmselt on selle komparatiivisufiksi tungimisel karitiiv-adjektiivide fleksiooniparadigmasse siirdeläve moodustanud komparatiivisufiksi kinnissilbieelse asendi esindus, mis pidi olema häälikuliselt samane (ja on praegugi, vrd. tabelleid) karitiiv-adjektiivide obliikvakaasuste *ma*-aineslikkude vormide esindusega. Et kinnissilbieelse seisuga kaasusi esines suurem hulk ja tihedamalt tegelikus tarvituses (: *-mma*, *-ma*, *-mmal*, *-mal*, *-mmalt*, *-malt*, *-mmas*, *-mas*, *-mmast*, *-mast* jm.) mõlemal rühmal ühiseina, siis ühtlustusid muudki kaasused samaseiks ja kindlapiirdelisema komparatiivide-rühma kasuks.

Huvitavalt on aga nõrgarõhulise silbi järel esineva komparatiivisufiksi (*süremp* jm.) ja kontraktsiooni tõttu sellega võrdsesse silbiasendisse jõudnud (ja ühesilbilisist tuletatud, nagu *pätту* jm.) karitiiv-adjektiivide *ma*-ainese vahel

üldistumine sündinud osaliselt just vastupidiselt. Mõlemad fleksiooniparadigmad on järgmised:

komparatiivides:

	Hlj				VNg Kunda übr.	Kad Käsmu	Kad Palmse übr.
	loode- osas	ranna keskos.	kirde- osas	kesk- osas			
sg. n.	-mp	-mḗ	-mp	-mB	-mḗ -mB	-mp	-mB
sg. g.	-ma	-ma	-ma	-ma	-ma	-ma	-ma
sg. p.	-mat -mat̃	-maḗ	-mBa	-maD	-ma	-mBa	-maD
pl. g.	-matte	-matte	-matte	-matte	-matte	-mBije -mije	-maḗte
pl. p.	-mait	-maĩḗ	-mBi	-maĩD	-mi	-mBi	-maĩD

ttoin-adjektiivides:

	Hlj				VNg Kunda übr.	Kad Käsmu	Kad Palmse übr.
	loode- osas	ranna keskos.	kirde- osas	kesk- osas			
sg. n.	-(mp)	-(mḗ)	(-mp)	-(mB)		(-mp)	
sg. g.	-ma	-ma	-ma	-ma	-ma	-ma	-ma
sg. p.	-mat -mat̃	-maḗ	-ma -mBa	-maD	-ma	-ma -mBa	-maD
pl. g.	-matte	-matte	-matte	-matte	-matte	-mije	-maḗte
pl. p.	-mait	-maĩḗ	-mi -mBi	-maĩD	-mi -maĩḗ	-mi -mBi	-maĩD

Siingi on nähtavasti segunemisläve moodustanud umb-silbielse seisu esindus, mis komparatiivides analoogiliselt viis muudki kaasused ühtima *ttoin*-adjektiivide fleksiooni-

paradigmaga. Tulemus on olnud ainult teissugune kui kontraheerumata *ttoin*-adjektiivide ja kaasrõhulisele silbile järgneva komparatiivide *-mB-* omavahelises suhtes. Osalt on kontraktisioonilised karitiiv-adjektiivid siin üle võtnud komparatiivisufiksi esinduse, näit. sg. n-s *-mp*, sg. p-s *-mBa* ja pl. p-s *-mBi*, kuid seda vaid osaliselt ja paiguti ainult Hlj kirdenurgas ja Kad Käsms. Seevastu on komparatiivisufiks id omastanud kontraheeritud karitiiv-adjektiivide esinduse pääle sg. n. (*-mp*, *-mǃ*, *-mB*) kogu paradigmas Hlj loodeosas, ranna keskosas, khk. keskosas, Kad Palmse ja VNg Kunda ümbruse murdeis. Nii saame aru, mispärast komparatiivideski esineb võrdlemisi ootusvastaselt Hlj loodeosas sg. p. *-mat*, *-maɪ*, ranna keskosas *-mat*, *-maD*, khk. keskosas *-maD*, kuna karitiiv-adjektiivides on tp. 5, 6, 7 täiesti mõistetavalt saanud kolmesilbiliste vokaallitelite noomenite sg. p. käsituse osaliseks, nii kuidas kuski murdes on selle esindus : sg. g. *jumala* : sg. p. Kad Käsms *jumala*, Hlj loodeosas (v., hrv. *jumala* ~ hrl.) *jumalat* ~ u., hrv. *jumalaɪ*, ranna keskosas *jumalaɪ*, khk. keskosas *jumalaD*, kirdeosas *jumala*, VNg Kunda ümbruses *jumala* = sg. g. *kättuma* : x, kust x = Kad Käsms *kättuma*, Hlj loodeosas (*kättuma* ei ole kuulnud!) *kättumat* ~ *kättumatɪ*, ranna keskosas *kättumatɪ*, khk. keskosas *kättumaD*, kirdeosas *kättuma*, VNg Kunda ümbruses *kättuma*.

Puudutades tp. 1 esindust peab tähendama, et kuigi *-nt*, *-nɪ*, *-nd* on häälikseaduslik algsm. *nt*-ühendi esindus eP-s ja Kirde-Eesti rannikumurdeis, tuleb siiski tähele panna, et seda käesolevas sg. p-s mujal eP-s ei leidu. Kui see Kuu neemedel on põline vana eP esindus, siis on see säilinud sm. murrete mõjul. On koguni enam võimalik ja tõenäolisemgi, et see kogu-ulatuses on sm. murrete laen nii Kuu neemedel kui Lüg khk-ski. Sg. p. *ndu*-lõppu, mis järjekindlalt esineb L. Pärdi Kuu murdesõnastikus, ei ole nende ridade kirjutaja Kuu Juminda neemelt kustki kuulnud. Arvatavasti on see olnud tarvitatud keelejuhi individuaalsus ja võimalikult sõnalõpuliselt teenuisklusiili tunduvalt labialiseeritud eksplosioon eelneva *u* mõjul, mis akustiliselt on võimeline jätma *-untv* mulje ja missugune

pettekuule on märgitud *-undu* kujul. Siis arvatavasti on seegi *-unt*.

Need on ennatlikud andmed ja märkused Kirde-Eesti rannikumurrete ühe joone esinduste ja nende vahekordade ning päritolu kohta. Kui neist pole muud kasu, siis vähemalt näitavad nad, kui huvitavalt mitmepalgelist esindust tuleb kohata Kirde-Eesti rannikumurdeis häälikulooliste ja morfoloogiliste probleemide käsitlemisel.

M. Toomse.

Leivu passiivist.

Jätkates Lätis Ilzeni (Ilzeni) vallas, Paikna (Paikēni) külas juba eelmisel aastal alustatud murdeuuri-mistõid võis tähele panna, et leivu murdes esineb rööbiti impersonaalsega ka personaalne passiiv.

Erilise käsitlemiseta oli võimalik kirja panna igapäevasest jooksvast kõnest järgmisi näiteid personaalse passiivi preesensist:

<i>mà k^oožitta kērgede</i>	'mind kositakse ruttu',
<i>sà sekuittade vāka</i>	'sind sõtkutakse ära',
<i>tū kāūdettas kīni?</i>	'teda köidetakse kinni',
<i>mi? laštame mātē</i>	'meid lastakse (püssist) maha',
<i>ti? tapēttade vāka</i>	'teid tapetakse ära',
<i>nu? p^oonttazē? vāka</i>	'neid pannakse ära', jms.

Personaalse passiivi olemasolu lõuna-eesti murdeis pole seni mitte üsna tundmatu. Nii näiteks leiame Wiedemann'il (Versuch ueber den werroehstnischen Dialekt, 1864, lk. 41—42) personaalse passiivi kohta järgmise märkuse: „Das Präsens ist unpersönlich, in der dritten Person aber hat es auch eine Pluralform auf *e* (wie im Activ), und wird dann persönlich construiert mit dem Nominativ statt des Objectcasus, also *neid waletas* oder *ne³ waletase* (sie werden ausgegossen).“ Edasi leiame sealsamas joonealuse märkuse, et personaalne passiiv esineb lõuna-eesti kirja-keeles ka teistes isikutes, näiteks: *mina rištita* 'mind ristitakse' ja *meie lõitame* 'meid leitakse'.

Ka otseselt leivu personaalse passiivi kohta leiame Wiedemannil märkuse (Bulletin de l'Académie Impériale des Sciences de St.-Pétersbourg T. XIII, № 5, 1869, lk. 512), kus ta ütleb: „... , doch scheinen nicht bloss im Imperfect die persönlichen Formen vorzukommen, sondern auch im Präsens, nicht bloss die dritte Pluralperson, wie im Werroehstnischen, sondern auch andere, so z. B. *antame* (wir werden gegeben)“.

Ka hiljemini (Grammatik der ehstnischen Sprache, 1875, lk. 474 jj.) käsitleb Wiedemann lõuna-eesti personaalset passiivi. Ta mainib, et lõuna-eesti murdeis on impersonaalse kõrval ka personaalne passiiv, ja esitab näitena preesensi: *lööda, löödät, löödäs, löödäme, löödäte, löödäse*, s. o. 'mind leitakse, sind leitakse' jne.

Personaalse passiivi kohta leiame märkmeid ka P. Ariste'lt (Eesti keelt rootsiaegsete kohtute protokollidest, EKA Toimetised Nr. 6, 1936, lk. 11—12, samuti EK 1936, lk. 9—10). Tartu Maakohtu protokolles leidub 1632. a. Pudell'i nõiaprotsessi puhul rida eestikeelseid nõiasõnu. Nn. nabasõnades leidub kolm verbikuju *kutzutatt, furrutat, pesfetatt*, mis on praegu väljasurnud isikulise passiivi preesensi 2. isiku vorme. Praegusesse keeletarvitusse tõlgituna oleksid need vormid 'sind kutsutakse', 'sind surutakse', 'sind pekstakse'.

Lehitsedes 1686. a. ilmunud Adrian Virginius'e „Waltset Teltamenti“ leiame siitki impersonaalse passiivi jälgi. Näiteks *Es temma seperraft (leüdetä)*, Mark. IV, 21, 'eks teda seepärast läideta', *kummaga minna ristitää*, Mark. X, 38, 'millega mind ristitakse'; *kah weel effi Pattatze löitáme*, Gal. II, 17, 'meid ise ka veel patused leitakse olevat'. Esitatust võib järelda, et 17. sajandi teisel poolel pidi lõuna-eesti personaalne passiiv rahvakeeles olema üsna elav, nii et võrast rahvusest piiblitõlkija suutis seda omandada ja oskas õieti tarvitadagi.

Tulles taas leivu murde passiivi juurde tuleb märkida, et see, nii personaalne kui ka impersonaalne, ei esine mitte eriti sagedasti. Passiivsuse väljendamiseks on siin murdes rida muid mooduseid. Nii näiteks väljendatakse

passiivi preesensit sagedasti aktiivi preesensi kaudu, nagu *mou? pättavä? ku kambrin dūovä?* 'teised räägivad, et kambris juuakse'.

Mõnikord kasutatakse ka abiverbi *võima* passiivsuse väljendamiseks. Näiteks: *šieṭṭad veid dōuvä? un tād ai veija dōuvä?* 'seda võib juua ja toda ei või(da) juua' ehk ka 'seda juuakse ja toda ei jooda'.

Vaatamata selliseile kaudseile passiivsuse väljendusviisele esineb siiski personaalne passiiv üsna korrapärasena ning seejuures mitte sugugi haruldasena. Nii näiteks verbist *sekma* 'sõtkuma' on personaalse passiivi preesens: *sekuṭta, sekuṭtade, sekuṭtaš, sekuṭtame, sekuṭtade, sekuṭtazē?*¹, s. o. 'mind sõtkutakse, sind sõtkutakse' jne. Eitav preesens kõigile isikuile on *ai sekuṭtä?*; verbist *šūmä* 'sõõma' — *šūda, šūdade, šūwās, šūdame, šūdade, šūdazē?*, s. o. 'mind süüakse, sind süüakse' jne.

Mõningais verbitüübes aga eelistatakse peaaegu alati impersonaalset passiivi preesensit, näiteks *tama*-lõpulisel verbes. Nii öeldakse meelsamini impersonaalselt *mīṅnu viruṭṭedaš, šiṅnu aviṭṭedaš* 'mind aetakse taga', 'sind aidatakse', kuna personaalne *mā viruṭṭeda, sā aviṭṭedade* on vähem esinev, ometi mitte päris haruldane. Põhjus selleks on ka lihtne, sest eriti 2. isiku puhul esineb kolmekordne dentaali kordumine, mis põhjustab haploloogilise silbikao (*aviṭṭedade* > *aviṭṭade*), viimane nähtus aga omakord toob ühtelangemise aktiiviga. Selle vältimiseks kasutatakse impersonaalset passiivi preesensit.

Iseloomustav leivu murde personaalsele passiivi preesensile on selle kasutamine eeskätt tulevikus toimuva tegevuse puhul. Olevikulist tegevust väljendatakse juba varemini mainitud akt. ind. prees. pluur. 3. isiku ja impersonaalse passiivi kaudu. Absoluutselt vankumatu leivu murde keeletarvitus eespoolnimetatud vahekorris siiski ei ole.

Nagu passiivi preesens, nii ka imperfekt võib esineda personaalsena. Näiteks: *mā k^ožiṭṭi, sā k^ožiṭṭi*,

¹ Singulari ja pluraali 2. isiku lõpp on leivu murdes alati *-de, -de*.

tü k^uožiffi, mi? k^uožiffi, ti? k^uožiffi, nu? k^uožiffi 'mind kositi, sind kositi' jne. Et leivu personaalse passiivi imperf. on isikulõppudeta, see on täiesti mõistetav, sest need puuduvad ju ka kogu leivu aktiivi imperfektis. (Näiteks: *mà k^uošše, sà k^uošše, tü k^uošše, mi? k^uošše, ti? k^uošše, nu? k^uošše* 'ma kosisin, sa kosisid' jne.) Personaalne pass. imperf. võrreldes person. pass. preesensiga esineb viimasest palju sagedamini.

Passiivi imperfekti kohta ütleb Wiedemann (Versuch ueber d. werroehstn. Dial., lk. 42), et seda tarvitatakse nii impersonaalsena kui ka personaalsena. Personaalse imperf. näitena on toodud *anti, antit, anti, antime, antite, antiva*.

Ka oma hilisemas töös (Gramm. d. ehstn. Sprache, lk. 476) mainib Wiedemann personaalset passiivi. Lõuna-eesti murdes esinevat täiuslik personaalne pass. preteritum, millest olevat tarvitusel eriti esimene ja kolmas pluurali isik (nagu preesensiski). Samad isikud singularis langevat ühte impersonaalse kujuga. Teisi isikuid esinevat harvemini. Seega läheb lõuna-eesti personaalse passiivi imperfekt leivu omast selle poolest lahku, et tal on isikulõpud säilinud.

Kokku võttes näeme, et personaalne passiiv, mis omal ajal on olnud lõuna-eesti murdeis laiemalt esinev, on leivu murdes veel praegugi päris elujõuline. Viimaste leivulaste välja surses muutub aga läänemere-soome keelte osas keeleajalooks see soome-ugri keeleteadusele nii huvitav nähtus, mille väheseid jälgi on tabatud mitte ammu lõuna-eesti murdeis, kuna see on esinenud soome vanas kirjakeeles ja elab praegugi edasi meie kaugemate hõimude keeles.

V. Niilus.

Tookemees ja tükimees.

Tallinna naabruskihelkondadest Jõelähtmest, Harju-Jaanist ja Jürist on kirja pandud nõida tähendav substantiiv *tookemees*, mille kõrval Jüris esineb ka kuju *töökemees*, Jõelähtmes ja Harju-Jaanis *toukemees*. Eesti Rahvaluule

Arhiivis leiduvad selle kohta järgmised andmed: „*Toukemees* või *tookemees* on niisugune noid voi kunsnik, kel kaks pikka silmahammast suus, pikk ettepoole leug ja üksikud habeme karvad otsas, niisugune naisterahva moodi, see on noid. Must kuub pidi veel sel'las olema.“ [ERA II 27, 125 (9) < Jõe.] — „*Tookemees* tegi teisele kurja, nüüd küll põle seda enam old, neid *tookemehi*.“ [ERA II 27, 79 (1) < Jõe.] — „*Tookemehed* on kurjad inimesed. Nad *teevad* teisele *tookeid*.“ [ERA II 18, 100 (2) < Jõe.] — „Vahest peab mõni *tooke mees*, kui ilus tasane tuul puhub, ütleva: Kül nüüd oleks hea Ravantest [= rabandust] saatma hakata.“ [H IV 1, 417 (11) < Jõe.] — „*Tookemees* on, kes niisugust noidust teeb, lausub või vannub, siis öeldakse: sa pagana *tookemees*.“ [ERA II 27, 115/6 (10) < Jõe.] — „Vanad nõiad olid *tookemehed*, mina neid enam ei näind, nad elasid enne mind.“ [ERA II 18, 164 (9) < Jõe.] — „*Tookemees* öeldigi nõidade kohta. Nõidus teise asjad ära, hobused ja lehmad.“ [ERA II 27, 98 (10) < Jõe.] — „Vane mate inimeste ütluse järele olnud enne väga palju nõidasid ja *Tooke mehi*, kes kohe tuulest teisele on saatnud haigust, on se tõsi sedda ei tea ma mitte. Kord olnd üks vana mees, kes kohe tuulest on saatnud teistele haigust. Kord rehe peksu kallal läind õue, rehe alt välja, ilus mahe tuul puhunud; vanamees öelnud: „Nüüd oleks hea saata.“ Poeg juhtunud kuulma, hing karanud täis. „Mis asja sa vanainimene, mis asja sa saadad.“ Vanamees öelnud: „Siis ma saan jälle viina raha, kui teistel haigust on, sest muu keski seda ei arsti, kui see, kes saadab.“ [H IV 1, 443 (9) < Jõe.] — „*Tookemees* tegi *tookeid*. Nõia moodi oli.“ [ERA II 18, 534 (3) < HJn.] — „Sel mehel on *tookeid*. Kes tahtis paha teha teistele.“ [ERA II 18, 534 (2) < HJn.] — „*Toukemehed* olid nõiad inimesed, tegid teistele kurja. Kehras ikka olnud neid *toukemehi*, kes nõidund teiste asja. Nüüd öeldakse varga kohta *toukemees*, kes teise asja on üle lõõnud (varastanud). Niisugune salalik varas, kelle patud ilmaski välja ei tule, see on siis *toukemees*.“ [ERA II 18, 534 (5) < HJn.] — „Nõid on *tookemees*. Üks juhatas ikka teist, et see on üks *tookemees*. See oli muidu üks nõia lisanimi.“

[ERA II 20, 611 (1) < Jür.] — „*Töökemees* oli niisugune rabanduse saatja või nõiduse tegija.“ [ERA II 28, 806 (19) < Jür.] — „Vanasti öeldi Lagedil nõia kohta *töökemees*.“ [ERA II 20, 334 (1) < Jür.] — H.-Jaanist ja Jõelähtmest saadud teated sisaldavad ka verbi — *tookeid tegema*.

Sõna algupära kohta on selgunud, et see on laenatud alamsaksa keelest eesti keelde. K. Schiller ja A. Lüben'i Mitteldeutsches Wörterbuch'i järgi tähendab alamsaksa keeles *token* 'spielen, scherzen'. Sõna on arvatavasti levinud ka skandinaavia keelealale, vt. rootsi *tok*, norra *tok*, taani *tog* 'leka, skämta' (E. Hellquist, Svensk etymologisk ordbok).

δ - δ esimeses silbis seletub balti-alamsaksa keele üldise tendentsiga „umlaudistumise“ poole. Eesti keeles esineb rida laene, mis osutavad „umlaudilist“ ja „umlauditut“ vokalismi rööbiti. Seda tõendab rida näiteid: *lood* - *lööd*, alamsks. *snore* > balti-sks. *snöre*. Viimasesest on saanud meie *nöör*. (Vt. P. Ariste, Alamsaksa keel ja eesti keele uurimine. Eesti Keel 1933, lk. 131.) Senistele näidetele võib nüüd juurde lisada ka *tookemees* - *töökemees*.

Diftongiline kuju — *toukemees* on samuti võimalik. See seletub, nagu mag. P. Ariste allakirjutanu tähelepanu sellele juhtis, sellega, et paljudes alamsaksa murretes $\delta > ou$.

Sõna on tõenäoliselt laenatud eufemismina¹ oma paha-iseloomulise nõia (kes saadab haigusi, esijoones rabandust) tähistamiseks.

Olemasolev materjal näitab, et sõna tarvitamine pole juhuslik, vaid see esineb kompaktsel alal Tallinna ümbruses. Tõenäoselt siis laenu lähtekohaks on Tallinna linn. Kas see alati on piirdunud antud alaga või on ulatunud ka kaugemale, on raske öelda. Kui vana on sõna meie keeles, seda pole võimalik kindlaks teha. Ainult 80-aastane Liisu Kamm Jõelähtmest jutustab, et nõiad ja tookemehed elanud enne teda. [ERA II 18, 164 (9).]

Samasugune eufemism on ka *tükimees* tähenduses 'nõid'. Ka siin viitab nimetus nõia „tükidele“, tembutustele (vrd.

¹ Vt. ka seletust: „See oli muidu üks nõia lisanimi“ (Jüri).

üle-eestiliselt tuntud väljendus „koerustükke tegema“). Sõna on nõida tähistavana noteeritud Simunast [ERA II 12, 61] ja Peetrist [ERA II 14, 301]. Siingi on meil tegemist saksa laenuga. Nii keskülemsks. *tücke*, pl. sõnast *tuck* 'Schlag, Stoss, schnelle Bewegung, lustiger Streich, Kunstgriff, Arglist' (vt. Fr. Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache). Saksast laenatud „tükid“ või „koerustükid“ on andnud siin, liitudes eesti keeles nii tavalise komponendiga *mees* (vrd. ka *hambamees*, *kunstimees*, *sortsi-mees*, *tookemees*, *vaksimees*), uue eufemistliku nõiatermiini.

Ed. Laugaste.

Sunnik.

Eesti praeguses ühiskeeles esineval sõnal *sundima* on W i e d e m a n n'i sõnaraamatus järgmised tähendused: 1. 'zwingen, nõthigen, anhalten, antreiben, überwältigen', 2. 'richten, rächen', 3. 'erschöpfen'. W e s k e on oma teoses „Славяно-Финскія культурныя отношенія по данным языка“ (Kaasan 1890), lk. 160 ühendanud käesoleva verbi ning tema tuletistega ka sõimusõna *suñnik* 'проклятый'. Praegusajagi keeleteadusel pole midagi esitada selle ühendusvõimaluse häälikulise külje vastu (*sunnik* < **sundikko*). Rahvakeeles on *sunnik* sõimusõnana tuntud enam-vähem kogu eesti keelealal. Lõuna-Eesti kaguosas esineb kohati teisetuletuseline *suñniŋa* (Plv, Rõu, Vas).

Kuidas *sunnikut* saab mõisteliselt ühendada mainitud verbiga ning missugune on olnud selle sõna primaarne tähendus, selle kohta pakub leivu murre tänuväärt valgustust: *suñnik* "om ðumåla stråb / mis ðuñmal tēgē tågāzdi / rāuze? "om ðumåta suñnik 'sunnik on Jumala karistus, mis Jumal teeb tagasi (s. o. nuhtleb), rahe on Jumala karistus'. Sama murdeuurija (V. Niilus) tõlgendab teises kohas seda sõna 'jumala karistus, nuhtlus'. Ka päris-eesti keelealalt on registreeritud *sunnik*-sõna tähendusvarjund, mis on õige lähedane leivu omale: Plv *jumala suñniŋa su sisse* (sõimuna), W i e d e m a n n *oh sina jumala suñnik* (samuti sõimuna). On kõigiti usutav, et *sunniku* algupärane tähendus

on olnudki 'karistus, nuhtlus'. Tähenduse muutumise poolest lähedane *nuhtlus* on käimas sama arenemisrada, näit. sõimus: *oh sa nuhtlus küll, sa igavene nuhtlus*. Peale selle on olemas veel teinegi oluline tugipunkt. Teatavasti on eesti tüvi *sundi-* koos teiste läänemere-soome vastetega vanimaid vene laene (Weske, op. c., Mikkola Berührungen, lk. 165). Eesti *sundima* vananenud tähendusel 'kätte maksma, nuhtlema', millele *sunnik* on kõige ligem, on vastavusi juba allikkeeles, kus *сѣдзъ, сѣдзъ* on muide 'кара, наказаніе' (Срезневскій, Матеріалы для словаря древне-русскаго языка III, veerg 607). 'Karistuse' tähenduses on slaavi sõna laenatud ka läti keelde: *Endzelīns-Mūlenbachs sūodība* 'die Strafe, die Plage (der Fluch)', *sūods* id., *sūodīt* 'verdammen, strafen'. Liivi keeles on *Sjögren-Wiedemanni* järgi sõnal *suñd-sunn* 'richten' kõrval tähendus 'strafen'.

Esitatut arvesse võttes võib järeldada, et verbist *sundima* algtähendusega 'nuhtlema, karistama' on eesti keeles *-kko-*tuletisega moodustatud deverbaalne substantiiv. Viimasele leidub ohtraid analoogilisi vastavusi vanadest omatüvedest kui ka hilisematest laenudest (Wiedemann, Grammatik, § 65). Afekti mõjul on sõna algtäendus pidanud taganema uue tähenduse eest.

Paul Arliste.

Võõrapäraste eesnimede eestipärase kirjutusviisi küsimus.

Vastavalt AES-i keeleliste otsuste viimase ülevaate lõpus antud lubadusele (vt. EK 1934, lk. 156) ja täienduseks isikunimede parandamise küsimuse käsitelu lõpposas lühidalt puudutatud eesnimede „tõlkimise“ küsimusele (EK 1934, lk. 187) osutub vajaliseks spetsiaalselt käsitella võõrapäraste või vähemalt võõrast algupära ning seejuures võõrkeelselt kirjapandud eesnimede eestipärase kuju määramise probleemi. Küsimus pole küll kõige esmajärgulisema tähtsusega — esmajärgulisemaks ülesandeks jääb siin eesnimede täielik eestistamine —, kuid silmas pidades, et suur osa eesnimedest jääb siiski muutmata, tuleb sellegi eest hoolitseda, et need ei esineks eestlase silma haavaval kujul. Pealegi saab mõnikord võõrkeelselt kirjutatud eesnime õtograafilise parandamise või eestilisse kujusse „tõlkimisega“ (eestipärase vastega asendamisel) juba eestiliseks peetava nime (näit. *Michael* ja *Mihhaıl* > *Mihkel*, *Matthias* ja *Matfei* > *Madis*, *Maria*, *Marie* > *Mari* või *Maarja*, *Liesa*, *Liese*, *Lise* ja *Liza* > *Liisa* jne.), ilma et tarvitseks kasutada nimede muutmise korda.

Asi sai suurema käigu 1934. a. suvel, millal Siseministerium saatis AES-ile nimestiku umbes 1200 vene dokumentides sagedamini esi-
neva eesnimega, mis olid esitatud esimesel veerul vene kirjas ning
millel peaaegu kõigil teisel veerul seisis rida vasteid ladina kirjas
nende saksa-, vene- ja eestipärase kirjutusviisi kohta. Venelised ja
eestilised vasted jätsid aga palju soovida või jälle eestilised puudused
üldse, ning nende parandamine ja eestiliste vastete juurdelisamine
saigi siin AES-i peamiseks ülesandeks. AES-i juhatus moodustas sel-
leks komisjoni, koosseisus J. V. Veski, J. Mägiste ja E. Elisto,
kus ka nimestikku korduvalt redigeeriti ning püüti läbikäivaid põhi-
mõtteid leida.

Nimestiku kasutamise üldpõhimõtte oli Siseministerium esi-
algelt fikseerinud järgmiselt: „Eesti rahvusest isikuid
asendatakse algdokumendis esineva nimekuju vastava eestipäras-
tunud nimekujuga (... näit. Еропъ asemel kirjutatakse *Jüri*,
Елизавета asemel *Elisabet* jne.); ainult nende isikute sõnaselgelt väi-
jendatud soovil võib nende nime kirjutada võõrapäraselt (*Jüri* ase-
mel *Jegor*, *Elisabeti* asemel *Elisabeth* jne.). Võõrast rahvu-
sest isikute nimed kirjutatakse harilikult võõrapärasei-
kujul (sakslastel saksapäraselt, venelasil venepäraselt jne.), nende
isikute soovil aga võib tarvitada ka eestipäraselt kirjutusviisi.“ Nii
pidi siis igale nimele leitama vähemalt kolm sobivat vastet — eest-
lasele, sakslasele ja venelasele —, kui vastavais keelisis nimi ei esine
ühel ja samal kujul.

Materjali suure hulga tõttu (üle 1200 nimerea) pole muidugi või-
malik siin tuua kogu nimestikku, vaid esitatakse ainult valitud näi-
teid, et nendega iseloomustada paranduste laadi. [AES-i poolt li-
sandatud täiendused ja ka parandatud nimekujud tuuakse siin kur-
siivis, kuna kõrvaldatud nimekujud või -osad esitatakse viimaste kõr-
val või sees nurksulgudes. On vasteid vähem kui kolm, siis langevad
kujult kokku kas eesti ja vene või eesti ja saksa või vene ja saksa
nimed või ka kõik kolm (ms. saksa nime all tuleb sagedasti
mõelda üldse nime lääne-euroopalist kuju — ladinapäraselt, kreeka-
päraselt jne.). Mõnest nimest on jälle mõnel rahvusel rohkem kui üks
sobiv variant.]

Авдій	<i>Audi</i> , <i>Audius</i> , [Avdi]
Аврелий	<i>Aurelius</i> , <i>Aurelius</i> , [Avreli] <i>Aureli</i>
Аврелия	<i>Aurelia</i> , <i>Aurelia</i> , [Avrelija]
Аграфена	<i>Agrippina</i> , <i>Agrippina</i> , <i>Agrafena</i>
Агрикола	<i>Agrikola</i> , <i>Agricola</i> , <i>Agrikola</i>
Адольф	<i>Aadolf</i> , <i>Adolf</i>
Акилина	<i>Akiliina</i> , <i>Akylina</i> , <i>Akyline</i> , <i>Akilina</i>
Акулина	<i>Akuliina</i> , <i>Aquilina</i> , <i>Akulina</i>
Алфей	<i>Alveus</i> , <i>Alfeus</i> , <i>Alfei</i>
Амалія	<i>Amaalie</i> , <i>Amalie</i> , <i>Amalia</i>
Амвросій	<i>Ambroosius</i> , <i>Ambrosius</i> , <i>Ambrossi</i>
Анастасія	<i>Anastaasia</i> , <i>Anastasia</i> , <i>Anastassi[j]</i>
Ангелика	<i>Angeelika</i> , <i>Angelika</i>
Аннелиза	<i>Anneliis</i> , <i>Anneliese</i> , <i>Annelise</i> , <i>Anneliza</i>
Анемъ	<i>Antem</i> , <i>Anthemos</i> , <i>Anfim</i>
Арминий	<i>Armin</i> , <i>Armiinius</i> , <i>Arminius</i> , <i>Armini</i>
Аѳанасій	<i>Atanasius</i> , <i>Athanasius</i> , <i>Afanassi</i>
Беатриса	<i>Beatriss</i> , <i>Beatrice</i> , <i>Beatrissa</i>
Бетти	<i>Beti</i> , <i>Betti</i>
Бонифатій	<i>Bonifaatsius</i> , <i>Bonifatius</i> , <i>Bonifati</i>

Викентія	<i>Vintsentsia, Vincentia, Vinzentia, Vikenti[j]a</i>
Вильгельмина	<i>Villemiine, Vilhelmiine, Wilhelmine, Vilhelmina</i>
Гейнрихъ	<i>Henrik, Heinrich</i>
Генриетта	<i>Henriete, Henriette, Henrietta</i>
Гермелина	<i>Hermeliine, Hermelina, [Germelina]</i>
Гликерія	<i>Glükeeria, Glykeria, Glikeri[j]a</i>
Горацій	<i>Horaatsius, Horatius, Horaz, [Goratsi] Horatsi</i>
Готгардъ	<i>Kotard, Gotthard</i>
Готлибъ	<i>Kotlep, Gottlieb</i>
Грація	<i>Graatsia, Gratia, Gratsia</i>
Данииль	<i>Taaniel, Tanel, Daniel, Daniil</i>
Дитрихъ	<i>Tiidrik, Dietrich</i>
Евгеній	<i>Eugen, [Jevgeni] Eugeni</i>
Евгенія	<i>Eugenia, Eugenie, [Jevgenija] Eugenia</i>
Евстаоій	<i>Eustaatus, Eustathius, Eustachius, Eustach, [Jevstafi] Eustafi</i>
Емилій	<i>Emiil, Emil, Jemili</i>
Ефимій	<i>Euteemius, Euthemius, Jefimi</i>
Ефремій	<i>Efraim, Eevraim [Eefraim], Ephraim, Jefremi</i>
Жанна	<i>Johanna, Jeanne</i>
Женя	<i>Senni, Jenny, Zenja</i>
Зигвардъ	<i>Sigvard, Siegward</i>
Зоя	<i>Sooja, Zoe, Zoja</i>
Игорь	<i>Iigor, Igor</i>
Илія	<i>Eelias, Elias, Ili[j]a</i>
Илья	<i>Eelias, Elias, Ilja</i>
Ифигенія	<i>Ifigeenia, Iphigenia, Iphigenie</i>
Іоаннъ	<i>Juhan [Johan], Johann, Ioann</i>
Іоганъ	<i>Juhan, Johann, Johan</i>
Іулій	<i>Juljus, Juulius, Julius</i>
Іулія	<i>Juuli, Juulie, Julia, [Julija]</i>
Констанція	<i>Konstantsia, Konstantia, Constantia, Konstanze, [Konstantsija]</i>
Ксенофонть	<i>Ksenofon, Xenophon, Ksenofont</i>
Лаврентій	<i>Laurits, Laurentius, [Lavrenti] Laurenti</i>
Лидія	<i>Liidia, Lüüdia, Lydia, Lidi[j]a</i>
Лизавета	<i>Liispet, Lisbeth, Lizaveta</i>
Луї	<i>Lui, Louis</i>
Лукьянъ	<i>Lukian, Lukianos, Lucian, Lukjan</i>
Луціанъ	<i>Lukian, Lucian, Luzian, Lutsian</i>
Люцій	<i>Luutsius, Lucius, Luzius</i>
Люція	<i>Luutsia, Lucia</i>
Маріетта	<i>Mariete, Mariette, Marietta</i>
Маркелль	<i>Martsellus, Marcellus, Marzellus, Markell</i>
Олимпія	<i>Olümpia, Olympia, Olimpi[j]a</i>
Рихардъ	<i>Rihhard, Richard</i>
Савель	<i>Saul, Saavel, Savel</i>
Софія	<i>Sohvi, Sofie, Sofia; Sophie, Sophia; Sofi[j]a</i>
Степанъ	<i>Tehvan, Stefan, Stephan, Stepan</i>
Теодилъ	<i>Teofil, Teofil, Theophil</i>
Терезія	<i>Tereesia, Theresia, Theresie, Terezi[j]a</i>
Ульрихъ	<i>Ulrik, Ulrich</i>
Францъ	<i>Prants, Franz</i>
Фридрихъ	<i>Priidik, Friedrich</i>
Фрицъ	<i>Prits, Fritz</i>
Цецилія	<i>Tsetsilia, Cäcilia, Cäcilie, Tsetsili[j]a</i>

Шарлотта	<i>Šarlote, Charlotte</i>
Эдита	<i>Eedit, Edith</i>
Эльмериса	<i>Elmeriss, Elmerice, Elmerissa</i>
Якопъ	<i>Jaagup, Jaakob; Jakob; Jakop</i>
Θεογενъ	<i>Teoogenes, Theogenes, Feogen</i>
Θεοκλιτ̄ь	<i>Teokliit, Theokliitos, Feoklit</i>
Θεοφιλα	<i>Teofiila, Theophila, Feofila</i>
Θεοφιλακτ̄ь	<i>Teofiilakt, Theophylaktos, Feofilakt</i>

Vahepeal oli Siseministeeriumilt täiendavalt saabunud üle 200-nimerealine nimestik samadest nimedest, millede kirjutusviisi kohta perekonnaseisu-ametnike nõupidamisel 17. V oli juba esitatud parandus- ja täiendustettepanekuid. Need parandused lähtusid peamiselt nimede kirjutusviisi tegelikule eestikeelsele hääldusele lähendamise tendentsist, mida siis süvendas AES kogu nimestiku ulatuses. Paranduste nimestikule juurdelisatud nõupidamise protokollis olid kokku võetud ka vastavad põhimõttelised seisukohad. Nimestiku ka s u t a m i s e üldpõhimõtet soovisid aga perekonnaseisu-ametnikud näha palju radikaalsemana, nimelt kujul: „Kõ i g i l E e s t i k o d a n i k e l a s e n d a t a k s e a l g d o k u m e n d i s e s i n e v n i m e k u j u v a s t a v a e e s t i p ä r a s t u n u d n i m e k u j u g a (. . .) , a i n u l t a s j a o s a l i s t e i s i k u t e s õ n a s e l g e s t i v ä l j e n d a t u d s o o v i l v ö i b n e n d e n i m e k i r j u t a d a v ö ö r a p ä r a s e l t (. . .) .“ (Vrd. eespoolsega!)

AES-i poolt redigeeritud n i m e s t i k u k a a s k i r j a s (3. juunist 1934, nr. 48) teatas AES Siseministeeriumi Adm.-osakonnale kokkuvõttes järgmist:

Isikunimede redigeerimise komisjon ühes AES-i juhatusega pooldab täiel määral 17. V 34 peetud perekonnaseisu-ametnike nõupidamisel võetud seisukohti, nimelt: a) võõrapäraselt kirjutatud eesnimedid eestipärastada ja neid kirjutada nii, nagu nad on tarvilusel eesti rahvakeeles (näit. *Elisabet* pro *Elisabeth* ja *Jelizaveta*); b) arvestada foneetilist printsiipi, s. o. kirjutada nimesid nii, nagu neid tõeliselt hääldatakse (näit. *Liisa* pro *Lisa*, *Niina* pro *Nina*, *Eedit* pro *Edith*, *Viilip* pro *Philipp*, *Taanil* pro *Daniel* jne.); c) kõrvaldada nii palju kui võimalik võõrapäraseid tähti ja asendada neid eesti tähtedega (näit. *Eevi* pro *Evy*, *Feliks* pro *Felix*, *Rihhard* pro *Richard*, *Karl* pro *Carl* jne.). [Võõrapärase tähtede loendit tuleks aga täiendada w-ga ja kreeka y tuleb eestilistes nimekujudes asendada enamasti ü-ga, mitte alati i-ga.]

Esitatud põhimõtteid on aga AES pidanud suuremal määral rakendama, kui on tehtud perekonnaseisu-ametnike nõupidamisel, et viia nimede ortograafiat lähemale järjekindluse põhimõttele, kuigi järjekindlus nimestikus ka praegu jätab mitmeski suhtes küllalt soovida. Pärisnimede kirju algupära ja mitmesugune tuntuse aste ning nende enam tuntud kuju toovad esile muidki mõjureid eestilise nimekuju valikul.

Nagu eriti näitab kõne all olev rohke ainek, pole üldised vene tähestikust eesti tähestikku transkribeerimise reeglid pärisnimede puhul alati täiel määral rakendatavad ja sagedasti tuleb seejuures arvestada ka nime originaalkeelset kuju. — Näit, vene *z* asemel tuleb tihti tarvitada *h-d*: *Генрик, Агасвер* — *Henrik, Ahasver* jne.; vene *x* asemel mõnikord *k*: *Христина* — *Kristina* jt.; vene *я-d* i järel ei sobi nimeses transkribeerida *ja-ga*, vaid lõppu *ия* tuleks siin ühtluse mõttes ja originaalkeelt arvestades alati transkribeerida *ia-ga* (pro *ija*), nagu on leitud ka kõnealusel nõupidamisel.

Samuti ei sobi venelaste nimede muidu täpsel transkribeerimisel vene σ -d eesti tähestikus alati asendada v -ga, vaid see tuleks asendada u -ga, kus see vastab kreeka v -vokaalile (või ladina u -le). Küll aga püsib vene σ asemel v juhtudel, kus see vastab kreeka β -le. Näiteid: *Aurora, Aureli, Audotja, Audi, August, Laur* pro *Avrora, Avreli, Avdotja, Avdi, Avgust, Lavr* (seda teed on osaliselt käidud ka 17. mai nõupidamisel), kuid siiski *Avraam, Avel jt.* [Oleks võinud ka kreeka β -le vastavat vene σ -d kirjutada eesti b -ga — *Abraam, Abel jt.*; E. E.]

Sellega ühenduses näib olevat otstarbekohane venelaste nimede transkribeerimisel sellele $v > u$ -le eelneva sõna-algulise ja vokaalijärelmise vene e kirjutamine e -ga pro je - (nii siis *Eugeni* pro *Jevgeni* või *Jeugeni, Eudokia* pro *Jevdokia* või *Jeudokia, Eulalia* pro *Jevlalia* või *Jeulalia, Eumen* või *Jeumen* jne.). Kui aga viimases tüübis ettepannud uuendust (seega ka vene rahvusest kodanikule) *Eugen* pro *Jevgen* peetakse liiga radikaalseks või kui ei soovita $v > u$ erandreegliga esile kutsuda ka vene e (teatavas asendis) $> je$ asemel vene $e >$ eesti e erandreeglit, siis võib esialgu tarvitada ka (muidugi sõna algul ja vokaali järel) je -d, kuid niisugusel korral peaksid need nimed olema ka endist viisi v -lised ($v > u$ reegli suhtes nii siis erandlikult), mitte u -lised (*Jevgeni, Jevlampi* jne.).

Mõnikord tundub ka täht-täheline venekeelne vaste tarbetu, kui ta on väga väikese erinevusega ja tundub ainult eesti vastet moonutatav (näit. *Jan, Jak, Tit* eestlase *Jaam, Jaak, Tiit* kõrval). [Nimestikus puudubki täiendamisest hoolimata veel vene täpseid vasteid.]

Väikeste erinevustega vene keeles kirjapandud nimesid on püütud (vähemalt eesti rahvusest kodanikele määratud) eestikeelseis vasteis ühtlustada, näit. *Ado, Ady > Aadu; Leno, Lenu > Leenu; Bio, Biv, Bivo > Viuu; Бернар, Бернард, Бернаро > Bernard.*

Nimestiku kasutamise üldpõhimõtte (vt lk. 117) viimast lauseosa soovitab AES täiendada sõnadega „või nõusolekul“, mille järgi see lõpeks järgmiselt: „nende (s. o. võõrast rahvusest) isikute soovil v õ i nõ u s o l e k u l aga võib tarvitada ka eestipäraselt nimekuju.“ Arvestades perekonnaseisu-ametnike 17. V nõupidamise vastavat veel radikaalsemat otsust, peame soovitavaks, et p.-s.-ametnikud katseksid hankida ka võõraist rahvusist isikuilt nõusolekut nimede eestipäraseks kirjutusviisiks, mis ka meie arvates on eelistatavam.

Peale selle esines AES veel mõningate sooviavaldustega materjali tehnilise korraldamise suhtes kavatsatud käsiraamatus, näit. et eri rahvustele antavad (resp. lubatavad) nimekujud esineksid alati kindlas järjekorras, selgesti üksteisest eraldatult, eestipärane enam väljatõstetult jne.

AES soovitab võimalusi luua ka eestikeelseisse dokumentidesse juba võõrapäraselt või vigaselt kantud eesnimede parandamiseks lihtsas korras. (Kõik senine — kirja põhjal 3. VI 1934, nr. 48.)

Hiljemini saadeti AES-ile teine eks, kirjeldatud nimestikust, milles oli Konsistooriumi poolt parandavaid ettepanekuid teinud praost H. Põld. Siseministerium palus praost Põllu poolt soovitatud nimekujusid, eriti heebrea päritoluga nimesid, täiendavalt arutusele võtta ja seisukohti teatada.

AES teatas sügisel, et rõõmustaval kombel ühtib enamik praost Põllu tehtud parandusi perekonnaseisu-ametnike päeva ja AES-i endiste parandustega ja ei nõua seega uut kaalumist. Ülejäänud vähemiku suhtes, kus lahkumineku olemas, on AES nimestikus pooldavaid või mittepooldavaid lisamärkusi teinud. Olulisimaist küsimustist võiks siin nimetada, et AES ei pidanud sugugi vastuvõetavaks pika

vokaali sissetoomist nimedesse nagu *Nooa, Joool, Klooe, Naaum, Raahel, Kaasimir, Ruut, Seet, Loot, Haam* jne. pro *Noa, Joel, Kloe, Naum, Rahel, Kasimir, Rutt, Sett, Lott, Ham* jne., missuguste nimede enamik viimatitoodud kujul on eesti keeles ammu kodunenud. AES-i juhatus ei pidanud ka sugugi vastuvõetavaks seda, et uues piibli tõlkes esineksid säärased nimekujud, sest kauemat aega tarvitusel olnud võõrkeelsed nimed võivad aja jooksul meie keeles eestipärastuda ja sel kujul edaspidisekski tarvitusele jääda (— võõrapärasemasse kujukusse tagasi viimata), mis maksab ka heebrea algupäraga nimede kohta. Samuti ei sobi tuua tagasi võõrapäraseid *G-, B-, D-*sid nimede algusesse juhtudel, kus nimed eesti piibli keeles juba *K-, P-, T-*listena püsivalt on esinenud, näit. *Goljat, Gaabriel, Giideon, Daaniel, Barnabas* jne. pro sised *Koljat, Kaabriel, Klideon, Taaniel, Parnabas* jne. (Kiri 17. IX 34, nr. 59.)

Viimaks redigeeriti materjali nähtavasti Siseministeeriumis, ja sellisena ilmus 1935. a. märtsis käsiraamat „Siseministeeriumi juhtnõõrid perekonnaseisu-ametnikkudele võõrapärase nimede parandamiseks või kirjutamiseks“, kus nimestik on esitatud otstarbekalt ümberkorraldatud kujul. Vene kirjas nimekujud on üldse ära jäetud. Esimene veerg sisaldab esikohal saksa või mõne muu lääne-euroopa nimekujud ja teisel kohal vene nimekujud ladinatähelises transkriptsioonis, teises veerus leiame aga need nimed eesti kirjutusviisi kohasel kujul. Näiteks:

<i>Agatha, Agathe; Agafia, Agafja</i>	<i>Agaate</i>
<i>Annette; Annette (Annetta), Anjuta</i>	<i>Anete</i>
<i>Daniel; Daniil</i>	<i>Taaniel, Tanel</i>
<i>David</i> [ühine saksa ja vene kuju; E. E.]	<i>Taavet</i>

Nimestik on viimistlemisel saanud ka sisuliselt paremaks, kuigi on sisse tulnud ka vääratusi, mida AES poleks soovitanud, näit. eestiliste nimede lahtris *Johanna* kõrval ka *Jeanne* ja *Otu* kõrval *Otto*. Kui *Johanna* pole küllalt täpne või vastuvõetav, on ju võimalik *Jeanne*'i võtta võõrapärase kujude lahtrist, samuti nime *Jeannette*, mille eestilist vastet polegi. *Otto* on ka täitsa võõrapärane või vähemalt vigane (pro *Oto*) ja samuti saadaval esimeses lahtris.

Võõrapärase eesnimede kirjutusviisi raske küsimus jõudis seega esialgselt korraldatud ajajärku, kusjuures materjali kogumise ja lõpliku väljaandmise vahel toimunud reformistlik sisuline töö langes peamiselt AES-i õlgadele. Perekonnaseisu-ametnikud on selle käsiraamatuga varustatud ning on saanud üle maa ühtlaseks talitusviisiks kindla aluse.

E. Ellisto.

Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatuse keelelisi otsuseid ja seletusi.

Ülevaadet AES-i juhatuse otsustest on viimati antud paari aasta eest aja kohta sügisest 1932 kuni sügiseni 1934 (vt. EK 1934, lk. 119—128 ja 151—156). Sellele lisaks on kaks samasse ajajärku kuuluvat suuremat küsimust leidnud iseseisvat käsitlust (vt. EK 1934, lk. 182—188, Isikunimede parandamise küsimus, ja siinsamas, lk. 116—121, Võõrapärase eesnimede eestipärase kirjutusviisi küsimus). Siinkohal alustatakse ülevaadet kahe viimase aasta

jooksul (süg. 1934 — süg. 1936) juhatuses tehtud keelelisest tööst. See tegevus on päevakorral seisnud peamiselt väljastpoolt tulnud järelepärimistel ning paisunud nii suureks, et vaevalt kõiki üksikasju oleks võimalik siin kõne alla võtta. Massiliseks muutunud nõuandest isikunimede (= perekonna- ja eesnimede) alal tõenäoliselt tuleb käsitleda ainult põhimõttelisi seisukohti ja üksikuid nimesid puudutavad otsused või seletused, mis moodustavad umbes 80% AES-i viimaste aastate kirjavahetusest, jätta hoopis käsitlemata. (Vrd. eelmise ülevaate sissejuhatust, EK 1934, lk. 119.)

Otsuste ja seletuste allikatena mainitakse siin peamiselt väljaläinud kirju (kuupäev ja nr.), sest lõpliku kuju on need seletused saanud enamasti väljaminevate kirjade redigeerimisel, kuna protokollidesse on nad kantud peajoontes, kui nad kiire iseloomu tõttu pole koostatud koguni isiklike läbirääkimiste põhjal.

Ülevaadet püütakse anda peajoontes süstematiseeritult, käsitledes 1) sõnavara, õigekeelsust, õigekirjutust jm. üldisi keelelisi küsimusi, 2) perekonna- ja eesnimede probleeme ning 3) kohanimesid.

1. Sõnavara, õigekeelsus ja -kirjutus jm.

1934. a. lõpul on AES hr. E. Muugi kaudu saanud läbivaatamiseks Eesti Tarvitajate Keskühisuse (ETK) ülesandel koostatud majandusteadusliku oskussõnastiku käsikirja ühes hr. E. Muugi märkustega üksikute sealsete terminite kohta. Sel puhul asub juhatus järgmisele seisukohale: Et Akad. Majandusteaduse Seltsil Tartus on ülikooli õppejõudude ringkonnas juba mõne a. eest esialgsel kujul valminud üks majandusteaduslik (käsikirjaline) oskussõnastik, mille termineid on olnud tarvitusel ülikooli loengutes ja E. Entsüklopeedias, siis oleks otstarbekohane kõnealuste oskussõnastikude kooskõlastamine. Sellepärast palub AES-i juhatus oma liiget lektor J. V. Veskit ses asjas ühendusse astuda Akad. Majand. Seltsiga ning materjali läbivaatamisele asuda. Lahtised küsimused tuleksid hiljemini juhatuses kaalumisele. (Vlk. [= väljaläinud kiri] 31. XII 34, nr. 95.) — 12. I 35 saadab ETK lisaks oma seisukohad mõningate vaieldavate küsimuste kohta (*osam, osama, ihing* jt.). — Hr. Veski saadab hiljemini ETK korraldusel käsikirja tagasi ühes enda märkmete ning seletustega, kuna aja puudusel ei saadud küsimusi laiemalt arutusele võtta. — Seda sõnastikku, mille seadis Tallinnas trüükivalmis hr. Ed. Roos, täiendades seda ms. paarisaja sõnaga, viimistles korrektuuris keeleliselt veel hr. Veski, laiendas dr. E. Kant mõnekümne sõna võrra ja kohendas sisuliselt mag. E. Poom, mispeale ta ilmus 1935. a. ETK kirjastusel tarvitajate- ja majandusühingute organiseerimise ja asjaajamise käsiraamatus „Ühiskaubanduse korraldus“ eriosana pealkirja all „Valimik majanduslikke oskussõnu“ (lk. 461—523).

Raudteevalitsuse Finantsameti Tariifi- ja Kontrollitoimkond teatab, et raudteede kaubaveo-tariifis on seni tarvitatud nimetusi a) *saatja* — isiku tähendamiseks, kes kauba raudteel veoks ära annab, kaupa saadab (*Absender, отправаumesь*), ja b) *saatur* — isiku tähendamiseks, kes mõnel teatud juhul, näit. elusloomade, laiba jne. saatmisel saadetisega kaasas sõidab (*Begleiter, проводник*). Palutakse teatada, kas *saaturi* asemele, mis ÕS-u järgi tähendab 'ihukaitsja, trabant', võiks võtta kaubaveo-tariifis tarvitusele mõnd teist sõna, näit. *kaasnik* (Wiedem. snrm. järgi) või *kaasleja*, samuti, kas oleks võimalik senise *saatja* asemel tarvitada nimetust *lähetaja* jt. — AES

soovitab isiku nimetuseks, kes saadetisega kaasas sõidab, võtta tarvitusele sõna *kaasnik*. Isiku nimetuseks, kes kauba raudteele veoks ära annab, tunnistatakse aga senine *saatja* kõige sobivamaks (*lähetaja* oleks võõrapärane). (Vlk. 4. II 35, nr. 11.)

Karuslooma-kasvatus „Kaniin“ (Kahkväs) pöördub AES-i poole palvega määrata õige ja eestipärane nimetus senisele „kodujänesele“, kelle praegune nimi pole kuidagi õigustatud, sest ta on jänesest ikkagi erinev loomaliik. Teistes keeltes on sel loomal ka iseseisev erinimetus (vene *кролик*, saksa *Kaninchen*, soome *kaniini* jne.). — AES-i juhatus määrab kodujänes õigeks eestikeelseks nimetuseks sõna *kanelik* (gen. *kaneliku*). (Vlk. 4. II 35, nr. 14.) — Nagu hiljemini on ajalehekuulutisest selgunud („Uus Eesti“ suvel 1936), on eelnimetatud firmagi uueks nimetuks võetud „*Kanelik*“.

Kaitsevägede Staabi IV Osakond, Jaoskond B pöördub AES-i poole pikema kirjaga allohvitseride auastmete nimetuste asjus (7. I 35), mis on meie kaitseväes seni tarvitusel olnud järgmiselt: *noorem-allohvitser*, *vanem-allohvitser*, *veltveebel* ja *ohvitseri asetäitja*. Nüüd on Kaitsevägede Staabis esile kerkinud vajadus täiendada seda auastmete-redelit ühe uue auastmega ja asendada neist 2 esimest ja viimane uute nimetustega, kuna *allohvitser* ja *ohvitser* on õieti kaitseväelaste kutseliikide üldnimetusteks ja seega pole sobivad auastmete tähistamiseks. Sellepärast on olnud kavatsus allohvitseride auastmete nimetusteks võtta: *seersant*, *vanemseersant*, *veltveebel*, *vanemveltveebel* ja *aselipnik*. Kuid et *seersant* tuletab meelde sõna *sant*, pole ta eesti keeles küllalt vastuvõetav ja seepärast tuleks auastmete nimetusteks võtta tarvitusele puht-eesti sõnad, esijoones *seersandi* ja *vanemseersandi* ning võimaluse korral ka *veltveebli* asemele. Kui nendeks sobivad eesti sõnad leitud, oleks ühtluse mõttes soovitav leida vastav eesti sõna ka sõduri auastme nimetuse — *kaprali* asemele. Lõpuks selgitatakse neid mõisteid: *Kapral* on sõduri auaste, mis harilikult antakse eeskujuliku teenistuse eest, ja see auaste pole seotud ametikohaga. Kuid nii *seersandi* ja *vanemseersandi* kui *veltveebli* auaste on normaalselt seotud ametikohaga: allohvitserid seersandi (noorem-allohv.) auastmes täidavad ja o-ülema kohuseid, vanemseersandi (vanem-allohv.) auastmes rühma vanema ja veltveebli auastmes k o m p a n i i vanema kohuseid. — AES-i juhatus jõuab küsimust korduvalt kaaludes viimaks teatavaile tulemusile. Leitakse J. V. Veski ettepanekul sobivaks vajalikke isikuid tähendavate sõnade tuletamiseks kasutada senini eesti keeles vähe esinenud *al-liid*ed, mis rahvakeeles on leidnud tarvitamist näit. sõnus *trükkal*, *trummal*, *parkal*, *treial*. Sel teel tekivad *seersanti* asendavad sõnad *virgal* (murdesõnast *virg*, gen. *vira* = viirg, шеренга) ja *rühmal* (sõnast *rühm*). *Virgal* (gen. *virgali*) oleks jao-ülem, seersant, *rühmal* (gen. *rühmali*) — rühmavanem, vanemseersant. *Veltveebli* asemele soovitatakse sõna *veebel* (gen. *veebli*), kuna *kapral* sobiks edaspidisekski tarvitusse jätta. (Vlk. 10. II 35.)

Silla algkooli juhataja pöördub AES-i poole vene sõna *исключать* eestikeelsete vastete asjus, milledega ta on tarvitanud sõnu *maha kustutama* (näit. inventarist) ja *hülgama*. — Vastatakse, et tema poolt nimetatud eesti sõnadel on teised tähendusvarjundid kui kõnealusel vene sõnal; nimelt *maha kustutama* e. (lihtsalt) *kustutama* = погашать, tilgen; *hülgama* = отвергать, отклонять, verwerfen, ablehnen, zurückweisen. Mõne aasta eest on *исключать* tarvis eesti keeles tarvitusele võetud *vällistama*. (Vlk. 10. II 35.)

Hr. F. W. palub teatada sõna *helge* õiget tähendust. AES vastab, et *helge* tähendus Wiedem, sõnaraam. järgi on algupäraselt 'kuumusest rõhuu, sumbuu (nagu ilm enne äikest jne.)'. Sedasama ütleb ka EÖS. Moodsas keeletarvituses on aga *helge* tähendus muutunud ning ta tähistab heledat ja selget korruga. (Vlk. 11. III 35, nr. 35.)

Kreenholmist Narvas pöördub hr. A. B. AES-i poole paarikümne teksti ilutõstuses tarvitusel oleva võõrkeelse oskussõna asjus, paludes neile anda eestikeelsed vasted. Juhatuse volitusel täidab palve hr. Veski, vastates küsijale 22. IV 35.

Kullamaa Haridusselts on teatanud Eesti Haridusliidule, et seltsi poolt korraldatud rahvakoosolekul on võetud vastu otsus esineda tarvilikus kohas sooviavalduusega, et igapäevases tarvituses kõrvaldataks sõnad *härä*, *proua* ja *preili*, sest et nende sõnadega on tituleeritud eesti rahva ajaloolisi vaenlasi. Nende viisakusnimede asemele tulevat leiutada uued, eestipärasemad nimetused. Liit saadab kirja edasi AES-ile. — Viimane vastab, et praegusel momendil nende viisakusnimede asendamine uutega pole võimalik paremate ning kohasemate sõnade puudusel. Teiseks pole tarvidus nende kõrvaldamiseks kuigi suur, sest kõnealusel nimetused on algekeelsete kujudega võrreldes tublisti muutunud ning uuel kujul eesti keeles kodunenud. Ka tähendus 'mõisahärä', 'mõisaproua' ja 'mõisapreili' on ammu kadunud. (Vlk. 14. VI 35, nr. 102. Lähemalt vt. EK 1935, lk. 95—96.)

Hr. A. F. palub teatada, missugune sõna oleks parem saksa *frei* tõlkimiseks — *vaba* või *prii*. Vastuses ütleb AES, et *vaba* on kõigiti kohasem kui *prii*, ehk küll viimane sõna on laenuna eestis täiesti kodunenud. (Vlk. 22. VII 35, nr. 137.)

Tallinna Linnavalitsus pöördub AES-i poole majahoidja nimetuse asjas, millena on eesti keeles praegu üldiselt tarvitusel *kojamees*, mis-aga sisuliselt ei vasta oma tähendusele ning on koguni võõrastav siis, kui selles ametis on naisisik. Soovides asendada seda nimetust eestipärasema ning kultuurilisemaga, on Linnavalitsus tulnud arvamusele, et selleks sobiks *majahoidja*. AES-i arvamust palutakse nii *kojamehe* asendamise kohta üldse kui ka uue nimetuse sobivuse kohta. — Seltsi juhatus teatab, et temal pole midagi selle vastu, kui Tallinnas võetakse tarvitusele senise nimetuse *kojamees* asemele *majahoidja*. Tartus ja üldse lõuna-estis murdealal on *majahoidja* juba põlisest ajast olnud tarvitusel ning sobib paremini mõlemale sugupoolele, kui soovitakse piirduda ühe terminiga; *kojamehe* kõrvale on aga sagedasti võetud tarvitusele ka termineid *kojanaine* ja *kojarahvas*, mis omakorda võimaldavad jälle täpsemat väljendusviisi. AES-i juhatusel on mõlemad nimetused vastuvõetavad ning Tallinna Linnavalitsusele jääb seega vaba valik nende vahel. (Vlk. 6. XI 35, nr. 184.)

Halastajaõde J. A. Tallinnast pöördub AES-i poole ühe rahvuslikult mõtleivate „õdede“ rühma nimel palvega, leida nende õpitud kutsele sobiv eestikeelne nimetus. Halastajaõdedelt nõutakse haigepõetuse tööoskust, mida tuleb õppida kolm aastat, kuna eelhariduseks nõutakse gümnaasiumi lõpetamist. Seega on tegemist teatava tööoskuse või kutsega, mille tähistamiseks ei sobi sõnad *halastajaõde* ega kindla tavalise tähendusega *õde*. — AES-i juhatus kaalub korduvalt uue nimetuse küsimust ja soovib siis selleks (J. Mägiste ettepanekul) sõna *hoidleja*. Sellest siis tuletataks liitsõnad nagu *hoidlejakutse*, *hoidlejatekool* jt. Juhatus on kaalunud ka muid võimalusi, näit. *põetur* (Joh. Aavik, E. Muuk), *hõldaja* (Aavik, Muuk), *põettleja* (Muuk), *hõldur* (Muuk), *hoidar* (Elisto, Muuk) ja *hoolar* (Elisto), kuid pole pidanud neid niivõrd sobivaiks. (Vlk. 24. I 36, nr. 15.)

Tallinna Linnavalitsus soovib linnamaksude sissenõudmiseks ametisse seatavatele eriametnikkudele ametinimetust, esitades omalt poolt AES-ile kaalumiseks sõnad: *linna pristav*, *linna panur*, *laekur* või *laegastaja*, *maksunõudja*, *nõudeametnik*, *vardja* jne. AES vastab, et sellise uue ametniku nimetuseks on kõige sobivam *linna laegastaja*. (Vlk. 11. II 36, nr. 44.)

Dr. O. Kallas protestib nimetuse *kindralkonsul* (pro *peakonsul*) tarvitamise vastu, mida tuleb pidada germanismiks nagu omaaegset *kindralproovigi* (vrd. *Generalprobe*). Ka andvat ta sellele ametile õigustamatult mingi sõdurliku maitse. AES vastab, et ta ei pea sugugi sobivaks *peakonsuli* nimetamist *kindralkonsuliks*, mis on kõigepealt võõrapärane ja teiseks ei väljenda ka selgelt *peakonsuli* mõistet. Tuleks tarvitusele võtta *peakonsul*. (Vlk. 25. IV 36, nr. 154.)

Dr. O. Kallas laidab sõnaga *õiendus* ebatavaliste tähenduste sidumist. AES-i juhatus teatab, et ta ühes dr. K-ga pooldab sõna *õiendus* ainult tähenduses '(vea) parandus', '(valeteate) ümberlükkamine' jne. (Vlk. 25. IV 36, nr. 154.)

Dr. O. Kallas väidab, et *provintslane* on enamasti alandava, põlgava maiguga sõna (nagu saksa keeleski) või selleks arenemas, mis pärast tuleks leida uus sõna selle mõiste ja ka üldse väljaspool pealinna oleva maa-ala tähistamiseks. — AES-il esialgu selline sõna puudub. (Vlk. 25. IV 36, nr. 154.)

Restu Piimaühisus palub teatada, missugune nimetus oleks kõige sobivam sildile asetamiseks ühispiimatööstusele. *Ühispiimatäht* olevat selleks liiga pikk. AES vastab, et tema arvates senine nimetus peaks olema küllaldaselt vastuvõetav edaspidigi, sest et ta täpselt väljendab vastavat mõistet. Sildil on küll mõeldav ka lühem *piimatäht*, kuid siis jääb väljendamata, et see talitus on ühisettevõtte. Võib ka tarvitada sõna *piimaühistu*, mis on piimaühisuse õigem nimetus, näit. *Restu Piimaühistu*. (Vlk. 14. V 36, nr. 183.)

*

Postivalitsus küsib, kas on lubatav ka eestikeelses tõlkes kirjutada suure algustähga sõnu, mis prantsuskeelses algtekstis on suure algustähga kirjutatud ainult n. ö. diplomaatilise etiketi põhjal, näit. *Maade Riigivalitsuste Täisvolinikud*, *Kongress*, *Konventsioon*, *Liidu Maad* jne. — AES vastab, et see pole meil viisiks, sest meil kirjutatakse suurte algustähtedega ainult püsiva iseloomuga organisatsioonide ja asutiste nimesid, kus need on pärisnimedeks. (Vlk. 31. X 34, nr. 76.)

Hr. J. K. palub teatada, kas võib tarvitada tähte *y ü* asemel. AES vastab, et tähte *y* võib tarvitada ainult eraelus. Et teda ei leidu EÖS-us, ei saa teda kirjutada ametlikes dokumentides. Ühtlasi juhib aga AES hr. K. tähelepanu asjaolule, et *y* tarvitamine eraeluski on sotsiaalselt vananenud. (Vlk. 26. III 35, nr. 44.)

Hr. A. L. Tallinnast palub seletust sõna *rätsep* kirjutusviisi kohta. Seal nõutavat, et kõigile siltidele, kus on ühe *p*-ga *-sep'*ad, teine *p* juurde tehtaks. — Vastuses nimetab AES selle sõna ainuõigeks kujuks *rätsep*, kuna teised *sepp'*aga lõppevad sõnad tuleb kirjutada kõik kahe *p*-ga. (Vlk. 30. III 35, nr. 48.) (Vrd. J. Väinaste ja Joh. Aaviku eri seisukohta, „Uus Eesti“ 7. IX 36, lk. 4.)

Dr. O. Kallas protestib kirjakeeles sagedasti leiduvate sõnakujude *ruhnulased* (koguni *ruhnolased*), *riialased* ja *kihnulased* vastu. Saartel ja randadel tuntavat ainult kujusid *ruhnulased*, *kihnulased*, *riigilased* jt. AES vastab, et VOS-u kõigis trükkides on küll rahvakeelsed vor-

mid kihnlased, riiglased jt. eelistatud, kuna tüüp kihnulased on vähem soovitatav. (Vlk. 25. IV 36, nr. 153.)

Hr. V. H. Hiiust küsib selgitust mõningate meteoroloogiliste terminite eestikeelsete vastete ning nende kirjutusviisi kohta. AES vastab, et neid kirjutatakse järgmiselt: *temperatuuri-isemärkija* (termograaf), *niiskuse-isemärkija* (hüdrograaf), *tuulekiiruse-isemärkija* (anemograaf), *tuulesuuna-näitaja*. (Vlk. 6. XI 35, nr. 185.)

Kaitsevägede Staabi Raamatukogu poolt küsitakse: 1) Kuidas on õigem kirjutada — *alfabeediline* või *alfabeetiline*? 2) Kuidas transkribeerida eesti keeles: *еице, ее, восточного, конкурса, полета, их, расчет, огнем, в нем?* — 1) Vastatakse, et mõlemad sõnakujud on võimalikud, kuid erinevas tähenduses: a) *alfabeetiline* = tähestikuline [järjekord], sama tähendus mis teisteski keeltes, ja b) *alfabeediline* = alfabeedisse puutuv. (Vrd. a) *mikroskoopiline* = mikroskobil nähtav, äärmiselt väikene, ja b) *mikroskoobiline* = mikroskoobisse puutuv; a) *tüüpiline* nähtus ja b) *maa-tüübiline* sõna [keeleõpetuses]). 2) Küsitud venekeelseid sõnu tuleb praeguste reeglite järgi transkribeerida järgmiselt: *еице* = *ještše* (hääldata *ještšo*), *ее* = *jeje* (h. *jejo*), *полета* = *poleta* (h. *paljota*), *расчет* = *rastšet* (h. *rastšot*), *огнем* = *ognem* (h. *ognjom*), *в нем* = *v nem* (h. *v njom*), *восточного* = *vostotšnogo*, *конкурса* = *konkursa*, *их* = *jihh* (selles ainukeses sõnas), aga ka *ihh*. Reegli järgi vene *e* = konsonandi järel *e*, vokaali järel ja sõna algul *je*; vene *ě* aga = (vastavalt eelmistele juhtudele) samuti kas *e* või *je* (mitte *jo!*). *ě* puhul lisatakse tarbe korral sulgudes juurde tõeline häälde. (Vlk. 6. XI 35, nr. 186.)

Haridusministeerium pöördub muude org-ide seas ka AES-i poole e e s t i a l f a b e e d i korra muutmise ettepanekuga, et siis maksma panna kindel tähtede järjekord ja kaotada senine ebahühtlus. Muutmine puudutaks nimelt *z, ž* ja *õ* asendit (lähemalt vt. EK-s 1936, lk. 20—21). — AES-i juhatus kaalub tähtede järjekorra küsimust eesti alfabeedis ja leiab üksmeelselt, 1) et praegu maksev järjekord, kus *z* ja *ž* asetsevad *s* ja *š* järel ning *õ* on *ä, ö, ü* ees, on eesti keele seisukohalt otstarbekohane ning et selle muutmiseks pole küllalt kaaluvaid põhjusi, ja 2) et nimetatud järjekord on kahel viimasel aastakümnel meil täiesti kodunenud ja esineb kõigis maksvais sõnaraamatuis, keeleõpetuses, teaduslikes teoseis jm. Nimetatud asjaolude tõttu oleks praegu alfabeedi korra muutmine tarbetu ning soovimatu ja võiks pikemaks ajaks alfabeedi tarvitajatele uusi segadusi sünnitada. Lähemad põhjendused on avaldatud AES-i abiesimehe J. V. Veski artiklis, EK 1936, lk. 21. (Vlk. 2. V 36, nr. 155.)

Nõmme Linna-apteegist küsitakse, kuidas tuleb kirjutada nende asutise nimetust (2 või 3 sõna), arvestades nii seda, et apteek on N. linna valdusel, kui ka seda, et ta linnas asuvana kuulub linna-apteekide hulka. Vastus: *Nõmme Linna-apteek* või *Nõmme Linnaapteek* (selguse mõttes soovitamam sidekriipsuga). (Vlk. 6. VII 36, nr. 281.)

Postivalitsuse arvates on praegu lõppude *-tus* ja *-tis* tarvitamine väga segane ning tekitab PV-le igapäevases tarvituses suuri raskusi ja vaidlusi. Lahenduseks palutakse AES-i otsust, kas tuleb kirjutada *asutus* või *asutis*. — Selts vastab, et neil sõnadel on maksvas eesti keeles kindlad eri tähendused (vt. E. Muugi VÕS). Eraelus võib *asutise* asemel tarvitada ka *asutus*, samuti ühe artikli või teose piires järjekindlalt, kui autor seda kuju pooldab ja nõuab. PV soovitud tähenduses tuleb muidu tarvitada sõnakuju *asutis*, sest *asutus* = asutamine. (Vlk. 15. IX 36, nr. 350.)

„Noor-Eesti Kirjastus“ esitab AES-ile hindamiseks mag. Joh. Aaviku (ilumisel oleva) suure grammatika valminud 25 trükipoognat, et hinnangut kasutades paluda Kultuurkapitali Nõukogult toetust suureks paisunud teose hinna alandamiseks. Juhatus kaalub pikemalt teose voorusi ning puudusi ja lõpuks võtab vastu järgmise seisukoha. „Joh. Aaviku „Eesti keele õpik“¹ on tema senise keelelise töö kokkuvõte ja sisaldab ka küsimusi, mis seni pole leidnud küllaldest käsitlust, kuid seda teost õpi- ja õpperaamatuna tarvitada ei saa, sest töö on a) puuduliku süsteemiga, b) liiga subjektiivne ja c) vigaseks või õigeaks peetud vormid ei vasta alati tegelikule tänapäeva õigekeelsusele.“ (Vlk. 2. V 36, nr. 158.)

2. Perekonna- ja eesnimed.

Viimase rahvaloenduse materjalide läbitöötamise puhul pöördub AES-i juhatus Siseministeeriumi poole märgukirjaga, milles ta nimetab meie perekonnanimede uurimise seisukohalt äärmiselt tähtsaks, kui koostatakse üldine Eestis elavate kodanikkude perekonnanimede kartoteek, kus igal sedelil oleksid vähemalt järgmised andmed: a) perekonnanimi, b) eesnimi, c) rahvus, d) elukoht. Sellega ühenduses palub AES hankida kõigepealt järgmised andmed: 1) kui palju on üldse Eestis erikujulisi perekonnanimesid ja kui palju on neid eestlastel; 2) kui palju on eestlaste nimedest eesti- ja kui palju võõrapäraseid (linnade ja maakondade järgi). On soovitatav, et see materjal oleks kasutatav ka keelelisiks ja muiks teaduslikeks uurimisteks. Kui pole lähemal ajal ette näha selle trükkimise võimalust, oleks soovitatav sedelite valmistamine kahes eksemplaris, kusjuures teised eks-id jääksid Tartu AES-i korraldusse. (Vlk. 28. X 34. nr. 73.)

(Järgneb.)

E. Ellisto.

Raamatute ülevaade.

A. Anisimov—E. Mikkel—M. Nurmik, **Eesti keel saksa ja rootsi algkoolidele** I. K./Ü. „Töökool“ Tallinnas (1935). 124 lk.

Eesti keele õpperaamatuid saksa, vene ja rootsi koolidele ei ole meil kuigi rohkesti. Veel vähem võivad senised raamatud oma kõlblikkuse ja väärtuslikkusega kiidelda. Eriti teravat tarvidust on tuntud hea alglugemiku järele. Trostnikov'i venekeelse õpperaamatu eestipärastatud ümberkohendused mitme trüki ulatuses pidid senini seda tühikut täitma. Nüüd tõmbab aga enesele tähelepanu kolme autori ühistöö — eesti keele õpperaamat saksa ja rootsi algkoolidele.

Kõnesolev raamat on koostatud (nagu „Eessõnas“ teatatakse) ametliku õppekava nõuete kohaselt. Aluseks on võetud vastava astme grammatika kursus ja sellele juurde kombineeritud lihtsad üksiklauseid ja sündmustiku poole püüdvad jutujätkud. Pildid aitavad teksti selgemaks ning huvitavamaks teha. Iga tüki lõpul leiduvad kirjalikkude harjutuste juhised kergendavad õpetaja tööd; raamat on nii siis ka iseõppimiseks ette nähtud. Isegi liithäälkute kolmas välde on märgitud (kriipsukesega sõna all) ja peenendumine (sekundimärgiga vastava tähe kohal).

¹ Hiljemini fikseeritud täpse pealkirjaga „Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika“.

Kuigi põhimõtteliselt pole raamatule midagi ette heita, kipuvad mõned asjaolud ometi segavalt mõjuma. Raamatu lugejat hämmastab selle labasuseni küündiv lihtsus, ühetoonilisus ja eesti keele viri-lus. Arusaadav on, et alglugemikus ei taheta sõnavara suureks päi-sutada, õpilasi raskete lausetega koormata jne., kuid ega mõni sage see on kordumine ei ole kuigi tõhus abinõu raskepärasuse vältimi-seks. Liigne ka tarvitamine teeb stiili võõramaiguliseks (*Puu on suur. Oks on ka suur*, lk. 38). Sõnade järjekord on paiguti asja-tult ebaharilik; samuti esineb seletamatuid ülearususi, näiteks: *Mul on pää, laup, silm, teine silm, kõrv, teine kõrv...* (lk. 59). Milleks see teine silm ja teine kõrv? Või: *Mul on üks keel; keelega ma kõ-nelen, küsin ja vastan* (lk. 60) — miks siin ü k s keel?

Stiilinäitena esitatagu § 17 *Maja põleb: Oi, tuli, punane, pu-nane !... isa, ema! Laps nutab. Miks laps nutab? On tuli, palav, punane tuli. Maja põleb* (lk. 25). Kas see pala on selleks õpikusse võetud, et lapsele selgeks teha, et tuli on punane (ta ei olegi seda!), või selleks, et tulikahjuga kui lapselähedase ainega keele-assotsia-sioone siduda?

Tahtest täpne olla on väärtust nõrgendamast terve rida vältte ja palatalisatsiooni märkimise vigu. Sellest olgu siin mõningad näited: *Suure palli otsa panime kaks palli* (lk. 55). Siin, kus ühes lauses tahetakse 2. ja 3. vältte vahel vahet teha, just tehakse viga. VÕS-u ja EÕS-u järgi tuleks öelda *talle, mulle ja sulle, mitte talle, mulle, sulle*; esineb *riided* pro *riided*, *katki* pro *katki*, *naeris* pro *naeris*, *tüttele* pro *tüttele* jne. Palatalisatsiooni alalt mõni näide: esineb *välja* pro *välja*, *selga* pro *selga*, *seljas* pro *seljas* jne.

Hoolikusega oleks võinud neist vigadest üle saada, sest raamat väärleb mõningal määral tõesti tähelepanu. Aga kahjuks peame ta praegu siiski ebaõnnestunuks lugema. Ka eesti keele õpetamiseks muulastele olgu ikka eestikeelne raamat.

Bernard Kangro.

Õiendusi.

EK eelmises numbris (nr. 3, 1936), artiklis „Eesti saama-futuuri algupärast...“ palutakse õiendada järgmisi eksitusi ja trükivigu:

	On trükitud:	Peab olema:
Lk. 72, rida 5 alt	VhGEG XXV	VhGEG XV
„ 78, „ 7 ül.	Ris (Vilivere)	Ris (Villivalla)
„ 84, „ 14 „	<i>liban</i>	<i>liban</i>
„ 84, „ 20 „	tütäreni	tyttäreni
„ 90, „ 10 „	<i>lib</i>	<i>lib</i>

Vastutav toimetaja: **Joh. V. Veski.**

Väljaandja: **Akadeemiline Emakeele Selts.**

SOOME-EESTI SÕNARAAMAT

Toimetanud: JUULIUS MÄGISTE

Nimetatud sõnaraamat ei ole üksnes kuiv sõnadekogu, vaid selles leidub rohkesti kõnekäände, lausenäiteid, käändetarvitamise näiteid verbide juures, idiomaatilisi väljendusviise ja muud mitmekülgset ainekku, mis on tähtis õppijatele, tölkijatele ja kõigile keeletarvitajatele. Silmas on peetud ka igakülgselt teaduslikku terminoloogiat. Peale muu sõnavara sisaldab sõnastik ka valiku kohanimedid ja kõige tarvitavamaid soome sõnalühendeid. Autorit peetakse heaks soome keele ja soome murrete tundjaks. Teos on ainulaadne ulatuselt, ajakohasuselt ja kompetentsuselt.

AKAD. EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS, TARTUS 1931.

VIII+688 lk., hind 9 kr. 75 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Muid Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetisi:

Eesti nimi. Valik uusi perekonnanimesid. Toimetanud J. Mägiste ja

E. Elisto. Tartu 1935, 104 lk. Hind 50 senti. Pealadu ja omanik:

Nimede Eestistamise Liit, Vene 23—9, Tallinn.

Eestipäraseid eesnimedid. Toimetanud J. Mägiste. Tartu 1936. 40 lk.

Hind 50 s. Kirjastaja: Nimede Eestistamise Liit, Vene 23, Tallinn.

Eestlasele eesti nimi. Koguteos, 70 lk. Hind enne 50 s., nüüd 25 senti.

Soome kirjastik. Nr. 2, 3, 4 à 25—30 s.

Liivi lugemik I—V, à 25—40 s. Setu lugemik I, II. Hind 50 ja 75 s.

Valik grammatilisi oskussõnu. Hind 25 s.

Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. A. Saareste ja A. R. Cederberg. Vihk I. Hind 2 kr. — Vihk II. Hind 2 kr. 50 s.

Tundmused tegurina keelearengus. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimene katse eesti keele kõnemeloodia võrdlevas uurimises.

W. E. Peters. Hind 1 kr.

Ekspertaalfoneetika alged. W. E. Peters. Hind 40 s.

Wanradt-Kõlli katekismuse katkendid. V. a. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimene eestikeelse raamatu, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest.

A. Saareste. Hind 40 s.

Verbi paigutus Fählmann'il ja nüüdseid sõnajärje-küsimusi. Harald

Paukson. Hind 40 s.

Keel ja loogika. A. Koort. Avec un résumé. Hind 50 s.

Murdetekstid (eri lehtedel) à 5 s.

Elmiste ladu: O/Ü. Noor-Eesti, Rütli tän. 11, Tartu.

Algsm. 1. silbi *eü* eesti keeles. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 30 s.

Eesti keeleala murdelisest liigendusest. (Kolme kaardiga.) Albert Saareste. Avec un résumé. Hind 60 s.

Kümne aastat eesti murrete süstemaatset kogumist. A. Saareste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Kõhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade-uurimise puhul. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 40 s.

Produktiivne saksa laensõna eesti keeles: Eesti *roov*'i ja selle tule-
tiste etimoloogia ja semasioloogia. E. Kobolt. Mit e. Referat. Hind 50 s.

Eesti sulghäälikud *k, p, t* ja *b, d, g*. Paul Ariste. With an English Summary. Tabelitega. Hind 50 s.

Eesti *saama*-futuuri algupärasust ja tarvitamiskõlblikkusest. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Kõigilt siinseilt väljaandest ms. A. E. Seltsi liikmeile 20% hinnalandust, välja arvatud Eesti nimi ja Eestipäraseid eesnimedid (vt. ülal). — SOOME-EESTI SÕNARAAMATULT ka „Eesti. Keele“ tellijale 20% (s. o. 1 kr. 95 s.) hinnalandust.

EESTI KEEL

(Akad. Emakeele Seltsi ajakiri, XV aastakäik, 1936)

Ilmub aasta kohta kuus numbrit, à 32 lk., kokku 192 lk. Ilmumise tähtajad: kevadsemestril märts, aprill, mai, sügispoolaastal okt., nov., detš.; kaksiknumbri korral teise numbri tähtaeg.

Tellimise hind aastaks sisemaale 2 kr., välismaale 2 kr. 50 s., pooleks aastaks sisemaale 1 kr. Üksiknumbri hind 35 s., kaksiknumber 70 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevalehe“, Tartus O/Ü. „Noor-Eesti“ ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupluses. Viimases ka talitus (Tartu, Ülikooli 15, tel. 63).

Varemad aastakäigud:

- I—IV aastak., 1922—1925, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. — s.
V—VIII aastak., 1926—1929, à 256 lk.,
brošeeritud, hind à 3 kr. 20 s.
IX—XIV aastak., 1930—1935, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. 50 s.

Ilmunud broš. aastakäikudel raamatukogudele ja koolidele 15 %, Seltsi liikmeile 20 % hinnaalandust. Saada Noor-Eesti raamatukauplusest.

Uued erisoodustused:

„Eesti Keele“ 1936. aastakäigu tellijatele annab AES võimaluse saada EK neljast esimesest aastakäigust vabal valikul kaks tasuta (saatekulude vastu), peale selle viiet ja kuuet aastakäiku poole hinnaga, s. o. à 1 kr. 60 s. Kirjalikult soovi avaldades ning raha ette saates — talituse kaudu (Akad. Kooperatiiv), isiklikult (tellimiskviitungi ettenäitamisel) — otse Noor-Eestilt. Soome-eesti sõnaraamatult (vt kaane siseküljel) saavad EK tellijad 20 % hinnaalandust — Akadeemilisest Kooperatiivist.

EESTI KEEL

kui ainuke keeleline ajakiri Eestis

taotleb kahesuguseid sihte: 1) avaldada teaduslikke uurimusi eesti keele ning sugukeelte alalt, käsitledes ka üldkeeleteaduse probleeme, ja 2) võimalust mööda rahuldada tarvet puhtõigekeelsusliku ajakirja järele.

EESTI KEELES

leivad käsitlemist õigekeelsuse ning tegeliku keele korralduse küsimused. EK-s avaldatakse Akad. Emakeele Seltsi juhatause ja E. Kirj. Seltsi Keeletoimkonna keelelisi otsuseid ning reegleid. Eriti sagedasti käsitletakse koha- ning isikunimede kirjutusviisi.

EESTI KEELES

ilmub tarvidust mööda keelelise kirjanduse, eriti tegelikku tarvituse minevate teoste (käsi- ning õpiraamatute) arvustusi, murdetekste, ülevaateid tööaladelt jne.

Toimetus: Tartu, Vabriku 5—4. Tel. 2-81 (peatoimetaja).

HIND 35 SENTI.